

กลไกสนับสนุนวารสารศาสตร์พลเมือง กรณีศึกษาชุมชนราชสีไศล¹

The Mechanisms to Enhance Citizen Journalism: A Case Study of Rasrisalai Community

มัทนา เจริญวงศ์²

Matana Charoenwongsa

อังคณา พรหมรักษา³

Angkana Promruksa

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ค้นหาและพัฒนากลไกที่เหมาะสมในการสนับสนุนวารสารศาสตร์พลเมือง ตลอดจนรวบรวมปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดกระบวนการพัฒนานักข่าวพลเมืองในชุมชนราชสีไศล จ.ศรีสะเกษ ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างวันที่ 1 มีนาคม 2555 – วันที่ 30 กันยายน 2555 มีสมาชิกในชุมชนราชสีไศลเข้ามามีส่วนร่วมจำนวน 59 คน โดยมีบทบาทในฐานะผู้ร่วมวิจัย 4 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้เข้าอบรม 55 คน ผลการวิจัยพบว่า กลไกการพัฒนานักข่าวพลเมือง ประกอบด้วย 1) กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทขับเคลื่อนวารสารศาสตร์พลเมือง หรือมีส่วนร่วมในการผลิตงานข่าวพลเมือง 2) การจัดกระบวนการสร้างและพัฒนานักข่าวพลเมือง การจัดการผลิตสื่ออย่างมีประสิทธิภาพ การแสวงหาและขยายเครือข่ายความร่วมมือ รวมถึงการจัดการองค์ความรู้ 3) การเลือกสื่อพลเมืองที่เหมาะสม 4) การกำหนดเป้าหมายที่เด่นชัดของการพัฒนาวารสารศาสตร์พลเมือง ขณะที่ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกระบวนการขึ้นอยู่กับความเข้าใจและมุมมองที่มีต่อวารสารศาสตร์พลเมืองของผู้จัดกระบวนการ กิจกรรมในกระบวนการ และระดับความตระหนักในความสำคัญและพลังของวารสารศาสตร์พลเมืองของผู้เข้าร่วมกระบวนการ

คำสำคัญ: วารสารศาสตร์พลเมือง นักข่าวพลเมือง กลไกการพัฒนานักข่าวพลเมือง ชุมชนราชสีไศล

Abstract

This research was conducted to search for and develop an appropriate mechanism to encourage citizen journalism and to accumulate the influential factors of success in citizen reporters' development procedure in Rasrisalai Community, Srisaket Province. A participatory action research was applied with a number of 59 local people who played roles as co-researchers, key informants and participants in the training from March 1, to September 30,

¹ งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “นักข่าวพลเมืองไทยพีบีเอส : การเกิดขึ้นและผลกระทบต่อสังคมไทย” (Thaipbs's Citizen Reporters: the Emergence and Its Effects toward Thai's Society) ซึ่งได้รับความสนับสนุนจากองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย

² คณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร, Faculty of Information and Communication Technology, Silpakorn University, E-mail: CHAROENWONGSA_M@su.ac.th

³ ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, Mass Communication Department, Informatics Faculty, Mahasarakham University, E-mail: Angkanaprom@gmail.com

2012. The findings reveal that the mechanism appears to be composed of these following components; 1) active individuals in the enhancement process of citizen journalism or the participation in citizen news production, 2) effective managements of citizen reporter development process, citizen media production, forming and extending the collaboration networks as well as having a strategy of knowledge management, 3) an appropriate selection of citizen media, and 4) obvious clarification of goal in citizen journalism enhancement. Additionally, it also indicates that the achievement of the citizen journalism development process is based on key persons' understanding and their point of views on citizen journalism, activities in the process, including the extent of participants' awareness of significance and power of citizen journalism.

Keywords: *Citizen Journalism, Citizen Journalist, Citizen Journalist's Development Mechanisms, Rasrisalai Community*

บทนำ

ปัจจุบันวารสารศาสตร์พลเมือง (citizen journalism) หรือการที่ประชาชนซึ่งมิได้เป็นผู้สื่อข่าวอาชีพ ผลิตและเผยแพร่ข่าวสารในรูปแบบข้อความ ภาพ ภาพเคลื่อนไหว คลิปเสียงผ่านช่องทางการสื่อสารรูปแบบต่างๆ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก โดยเฉพาะในสังคมที่พลเมืองมีความตื่นตัว และต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารสาธารณะ (public communication) ทั้งนี้ ปัจจัยที่ทำให้วารสารศาสตร์พลเมืองเติบโตมีหลายประการ อาทิ ความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสารของประชาชน ความต้องการข้อมูลข่าวสารที่เสรี หลากหลาย และมีคุณภาพ เชื่อถือได้ รวมถึงการตระหนักในความสำคัญของการสื่อสาร (S Koreans, 2006; Joyce, 2007; Yu, 2003)

Riaz และ Pasha (2011) ชี้ให้เห็นว่า วารสารศาสตร์พลเมืองไม่เพียงแต่เพิ่มพื้นที่การแสดงความคิดเห็นให้แก่ประชาชนเท่านั้น หากข่าวพลเมืองยังมีสถานะเป็นแหล่งข้อมูลแก่สื่อกระแสหลัก โดยเฉพาะในประเทศที่สื่อและเนื้อหาในสื่อขาดความหลากหลาย เช่น ประเทศอิหร่าน ซิมบับเว เคนยา และปากีสถาน เป็นต้น ในการนี้ภาพและวิดีโอจากนักข่าวพลเมืองที่สะท้อน “เสียง” จากกลุ่มคนด้อยโอกาสและคนกลุ่มน้อยยิ่งทวีความสำคัญ โดยช่วยสร้างความหลากหลายของเนื้อหา

ข่าวสารเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับ Sonwalkar (2009) ที่ระบุไว้ในบทความ “Citizen Journalism in India: The Politics of Recognition” ว่า งานข่าวพลเมืองในอินเดียส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างมากในช่วงที่ประเทศเผชิญภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น สึนามิ แผ่นดินไหว และอุทกภัย ขณะเดียวกันก็มีอิทธิพลต่อวงการการเมือง โดยเฉพาะการเปิดเผยการทุจริตคอร์รัปชัน หรือการเรียกร้องให้แก้ปัญหาสังคมต่างๆ เช่น การทารุณกรรมทางเพศต่อสตรี และปัญหาของกลุ่มคนชายขอบ โดยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญต่อการเติบโตของสื่อพลเมืองมาจากการที่ชนชั้นกลางเกือบ 500 ล้านคนของอินเดียสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและใช้เป็นช่องทางในการรายงานและแลกเปลี่ยนข่าวสารในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่สาธารณะทางการเมืองเปิดกว้างอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

อย่างไรก็ตาม นอกจากความตื่นตัวของผู้รับสารและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสนับสนุนให้นักข่าวพลเมืองโดยสถาบันการศึกษา และสถาบันสื่อสารมวลชน ก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยให้ปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวเติบโตยิ่งขึ้น อาทิ ศูนย์วิจัยแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกาที่เปิดเว็บไซต์สนับสนุนให้นักข่าวพลเมืองนานาชาติ แลกเปลี่ยนข่าวสารภายใต้ชื่อโครงการ “Global Voices” ทั้งยังจัดอบรมการรายงานข่าวพลเมือง ก่อตั้ง

องค์กรเพื่อสนับสนุน ช่วยเหลือบล็อกเกอร์ที่ถูกข่มขู่คุกคาม จับกุมหรือตรวจพิจารณา⁴ (Hart, 2014) นอกจากนี้ ยังมีการก่อตั้งโครงการ “Lindaba Ziyafika” ของภาควิชาวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัย Rhodes สหรัฐอเมริกา เพื่อให้หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในประเทศแอฟริกาใต้จัดอบรมนักข่าวพลเมืองแก่เยาวชนที่อยู่ในย่านชุมชนแออัด (Dugmore, 2009; Zuckerman, 2010) และการเปิดหลักสูตรนักข่าวพลเมืองของเว็บไซต์ Ohmynews เกาหลีใต้ เป็นต้น

ส่วนในประเทศไทย การพัฒนาวารสารศาสตร์พลเมืองที่ผ่านมามีอยู่ในรูปการอบรมระยะสั้นที่จัดโดยสื่อทางเลือก เช่น ประชาไท กลุ่ม Deep South Watch (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้) กลุ่ม Thai Netizen Network และองค์กรสื่อสารสาธารณะอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai Public Broadcasting Service: Thai PBS) ซึ่งจัดอบรมนักข่าวพลเมืองมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 แต่ยังไม่มีการส่งเสริมและพัฒนาโดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงสนใจค้นหาโลกที่เหมาะสมในการสนับสนุนให้เกิดวารสารศาสตร์พลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดกระบวนการให้เกิดนักข่าวพลเมืองและการขยายเครือข่ายนักข่าวพลเมืองในรูปแบบที่ชุมชนต้องการ โดยเลือกชุมชนราชสีไศล อ.ราชสีไศล จ.ศรีสะเกษ เป็นกรณีศึกษา เนื่องจาก 1) มีประเด็นในท้องถิ่นหลากหลายมิติ ทั้งมิติทางสังคมวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ส่วย ลาว เขมร ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีความเป็นอยู่ อาชีพ และยังมีการต่อสู้เรียกร้องค่าชดเชยจากรัฐหลังการก่อสร้างเขื่อนราชสีไศล ระบบนิเวศป่าบุงป่าทาม รวมถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแม่น้ำมูล เป็นต้น 2) สมาชิกบางส่วนมีประสบการณ์ผลิตสื่อ 3) สมาชิกส่วนใหญ่มีความต้องการใช้สื่อ 4) มีการรวมกลุ่มเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมเคลื่อนไหวทางสังคม และ 5) ชุมชนมีสายสัมพันธ์กับสื่อท้องถิ่นและสื่อชุมชนในภูมิภาค จึงน่าจะมีศักยภาพเพียง

พอที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อขยายงานนักข่าวพลเมืองต่อไปด้วยตนเองภายหลังสิ้นสุดงานวิจัย

ปัญหานำวิจัย

1. โลกที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนให้เกิดนักข่าวพลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอย่างไร
2. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการจัดกระบวนการสร้างและพัฒนา นักข่าวพลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโลกที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนให้เกิดนักข่าวพลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดกระบวนการสร้างและพัฒนา นักข่าวพลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดวารสารศาสตร์พลเมือง

เชนีย์ โบว์แมน (Shayne Bowman) และคริส วิลลิส (Chris Willis) ให้ความหมายนักข่าวพลเมืองว่า คือ การกระทำของพลเมืองที่พร้อมแสดงบทบาทในกระบวนการรวบรวม รายงาน วิเคราะห์ และเผยแพร่ข่าวสาร โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดข่าวสารที่เสรี เชื่อถือได้ ถูกต้อง แม่นยำ มีมุมมองที่กว้างขวาง เป็นสิ่งที่สังคมประชาธิปไตยต้องการ (Willis & Bowman, 2003) ส่วน สจ๊วต อัลเลน (Allan, 2009) ตั้งข้อสังเกตว่า คนทั่วไปรับรู้ความหมายของนักข่าวพลเมืองโดยเชื่อมโยงกับการรายงานข่าววิกฤติ (crisis reporting) เช่น การเกิดเหตุการณ์สึนามิที่เอเชียใต้ในปี 2004 ซึ่งในเหตุการณ์นั้นนักท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการรายงานข่าวสาร ทั้งข้อความ ภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว ในเว็บไซต์ หรือแม้แต่ในบล็อกส่วนตัวในฐานะพยาน และเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์ ก่อนที่สื่อมวลชนจะนำข้อมูลและภาพเหล่านั้นไปเผยแพร่ซ้ำ ฉะนั้น นักข่าวพลเมืองในขณะนี้ ก็คือ ประชาชนทั่วไปที่บังเอิญผ่านไปหรืออยู่ในเหตุการณ์สำคัญ ทำให้พวกเขาต้องสวมบทบาทเป็นผู้สื่อข่าวชั่วคราว โดยมีเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือบันทึกและเผยแพร่เหตุการณ์

⁴ ปัจจุบันโครงการดังกล่าวของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดสิ้นสุดลงแล้ว แต่ Global Voices ยังคงดำเนินการต่อในฐานะสื่อพลเมืองและแสวงหาทุนสนับสนุนการดำเนินงานด้วยตนเอง

2. แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้บุคคล/กลุ่มคนในพื้นที่ที่จะสื่อสารได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบการสื่อสาร ตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงขั้นสุดท้ายของกระบวนการ โดยการสื่อสารต้องเน้นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับผู้รับสารมากกว่าจะมุ่งใช้วิธีเพียงเพื่อถ่ายทอดข่าวสารเท่านั้น รวมถึงเน้นที่สถานะแวดล้อมผู้รับสารมากกว่าตัวผู้ส่งสาร หรือการแสดงผลการสื่อสาร สิ่งสำคัญคือเน้นให้เห็นถึงการแสวงหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสาร (จุมพล รอดคำดี, 2532) ในการนี้หัวใจสำคัญของกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการร่วมคิด ร่วมรับฟัง และเคารพในความคิดของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในชุมชน ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม และเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ตลอดจนร่วมกันค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกันโดยอาศัยข้อมูลที่สมบูรณ์ ทั้งนี้ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคมจะนำไปสู่การเกิดสำนึกเชิงสาธารณะร่วมกัน (public consciousness) และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงสังคมที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคม (ไวท์ และคณะ, 2539 อ้างถึงใน สุนีย์ หนูสง, 2549)

3. แนวคิดพื้นที่สาธารณะ

แนวคิดนี้มีความสำคัญในฐานะที่วารสารศาสตร์พลเมืองยังผลให้พื้นที่สาธารณะของพลเมืองเพิ่มขึ้น รวมถึงเป็นพื้นที่ในการผนึกกำลังร่วมกันของพลเมืองประชาชนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่ผ่านมามีนักวิชาการเสนอให้นิยามเรื่องพื้นที่สาธารณะดังนี้ 1) พื้นที่สาธารณะต้องมีลักษณะเปิดกว้าง ประกอบด้วยผู้คนที่หลากหลาย 2) มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่อย่างใกล้ชิด 3) ประกอบด้วยสื่อหลายประเภท ได้แก่ สื่อกระแสหลัก ซึ่งหมายถึงสื่อมวลชนที่มุ่งเน้นผลกำไรเป็นหลัก หรือสื่อทางการในพื้นที่ของฝ่ายอำนาจรัฐที่ครอบงำการสื่อสารทางการเมือง และสื่อทางเลือกหรือสื่อที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

รูปแบบใหม่จัดทำขึ้นเพื่อสื่อสารภายในเครือข่ายและสื่อสารกับสาธารณะ (พวงพนา คุณวัฒน์, 2546 อ้างถึงใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2550) เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ ละครเร่ บล็อก เฟซบุ๊ก เว็บไซต์ เป็นต้น

4. แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดนี้เชื่อว่าประชาชนมีสิทธิใช้อำนาจทางการเมืองโดยตรงควบคู่กับการใช้สิทธิการสื่อสารของพลเมืองและชุมชน และยังหมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนาประเทศ เนื่องจากประชาธิปไตยแบบผู้แทนมีข้อบกพร่องที่ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารจัดการงานของรัฐบาลค่อนข้างน้อย (วัชรินทร์ ชาฤทธิศิลป์, 2552) ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนมีโอกาสได้เข้าร่วมรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาชุมชน ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 เป็นต้นมา ได้มีการกำหนดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ค่อนข้างชัดเจน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2550)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยพบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวารสารศาสตร์พลเมืองและนักข่าวพลเมืองจำนวนหนึ่งในต่างประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา และประเทศในทวีปยุโรป ส่วนในไทยพบเพียงงานของประภาส ปันตบแต่ง (2553) ที่มีความใกล้เคียงด้านประเด็นการศึกษามากที่สุด ซึ่งได้ประเมิน ติดตาม และเสริมศักยภาพนักข่าวพลเมืองบ้านคลองโยง อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม และพบว่า กระบวนการสร้างนักข่าวพลเมืองคลองโยงเกิดขึ้นควบคู่กับการต่อสู้เคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาที่ดิน โดยสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย (ชื่อสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสในขณะนั้น) มีบทบาทการให้พื้นที่นำเสนอข่าวทางหน้าจอโทรทัศน์ผ่านรายการนักข่าวพลเมือง การสอนเทคนิคการผลิตข่าวและสร้างความมั่นใจให้เกิดการผลิตข่าว

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยนี้ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นแนวทางพัฒนาไกลซิปเคลื่อนให้เกิดนักข่าวพลเมือง โดยวิธีดำเนินการมีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ร่วมวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

1.1 กลุ่มผู้ร่วมวิจัย มีจำนวน 6 คน ประกอบด้วยสมาชิกที่สนใจและมีบทบาทชักชวนให้สมาชิกชุมชนเป็นนักข่าวพลเมือง ได้แก่ ครูอาจารย์ภายในชุมชน คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเพี้ยมาต (รัฐราษฎร์พิทยาคาร) และอาจารย์โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) ชาวบ้านราชสีไศลและนักข่าวกลุ่มสื่อเสียงคนอีสานจำนวน 2 คน และเจ้าหน้าที่สำนักเครือข่ายสื่อภาคพลเมือง Thai PBS ที่มีบทบาทในการพัฒนาอบรมนักข่าวพลเมือง จำนวน 2 คน

1.2 กลุ่มประชาชนในพื้นที่ราชสีไศล จำนวน 55 คน ประกอบด้วย 1) ตัวแทนชาวบ้าน 2) เครือข่ายราชสีไศล ลุ่มน้ำห้วยทับทัน 3) เครือข่ายสมัชชาคนจนเขื่อนห้วยนา 4) เจ้าหน้าที่มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็กประจำภาคอีสาน และ 5) ครูโรงเรียนในพื้นที่หรือที่อยู่อาศัยในหมู่ที่ 10 หมู่ 11 และหมู่ 14 อ.ราชสีไศล และพื้นที่ใกล้เคียง และ 6) ร่วมกับนักเรียนโรงเรียนเมืองคง โรงเรียนหนองหมีหัวดง โรงเรียนบ้านอิหนา โรงเรียนกระเดาอุ่มแสง โรงเรียนบ้านดงแดง และโรงเรียนบ้านเพี้ยมาต จำนวน 40 คน

2. ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินงานวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

2.1 ติดต่อผู้นำชุมชน กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน ครูประชาชนให้เข้ามาเป็นผู้ร่วมวิจัย

2.2 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนราชสีไศลจากการประมวลเอกสาร สัมภาษณ์สมาชิกชุมชน และสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ร่วมวิจัย

2.3 เตรียมเอกสารประกอบกิจกรรมเพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนานักข่าวพลเมือง โดยศึกษาการ

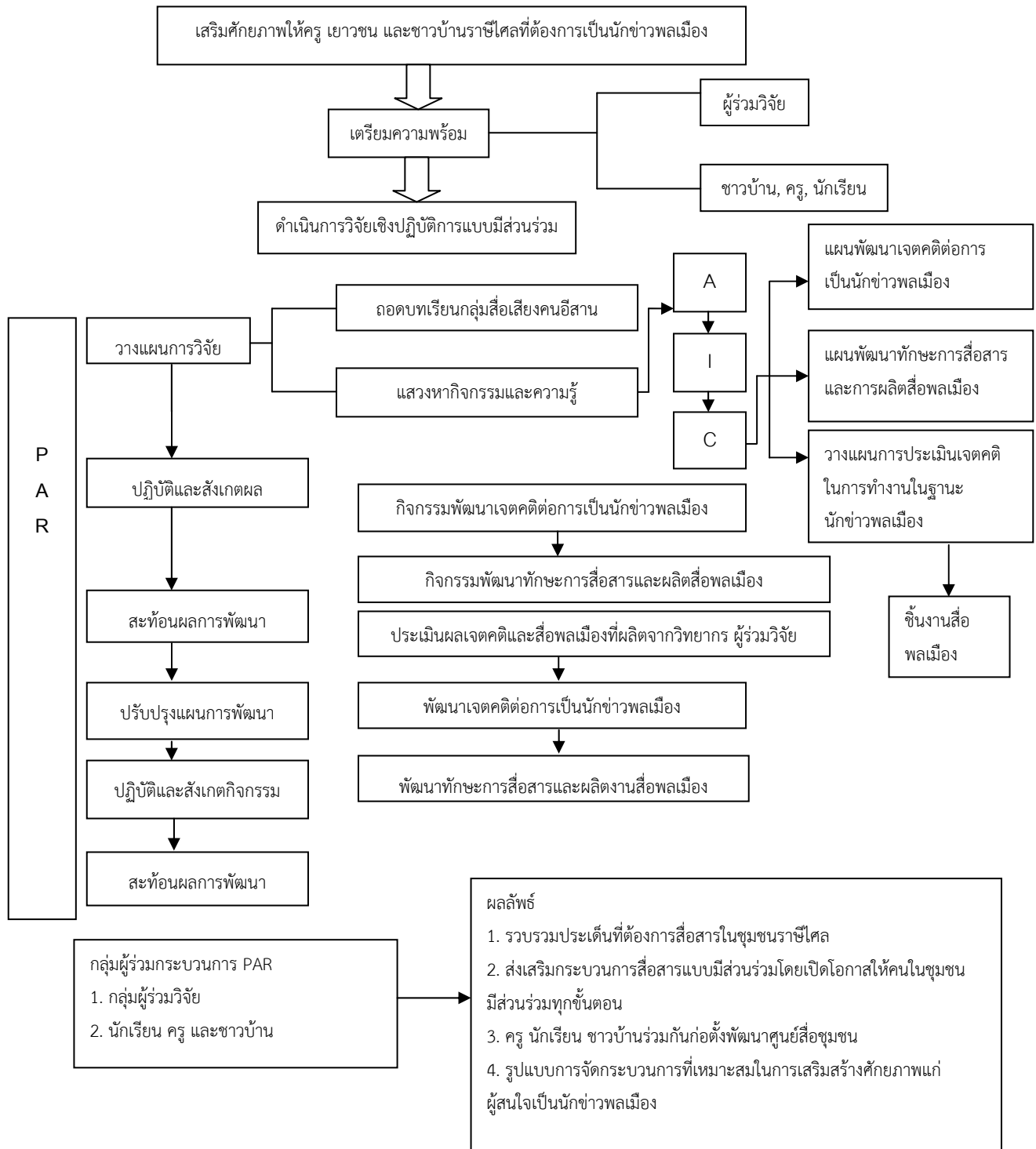
ดำเนินงานของกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของสำนักเครือข่ายสื่อภาคพลเมือง Thai PBS เพื่อจัดทำกลไกต้นแบบในการขับเคลื่อนให้เกิดนักข่าวพลเมือง

2.4 เตรียมความพร้อมและตรวจสอบความต้องการของสมาชิกในชุมชนและเยาวชนด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การฝึกทักษะการสื่อสารทั่วไป การสำรวจและทำความรู้จักสภาพแวดล้อมในชุมชน ฝึกฝนการคิดประเด็น รวมทั้งทดลองเป็นนักข่าวพลเมือง และเผยแพร่ผลงานในชุมชน

2.5 ดำเนินการตามวงจรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และค้นหาเทคนิคส่งเสริมการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค AIC ซึ่งเริ่มต้นจากผู้ร่วมวิจัยวางแผน การปฏิบัติตามแผน การสังเกตแนวทางและกระบวนการที่กำหนดไว้เพื่อพัฒนาเยาวชนและสมาชิกชุมชนให้ทำงานนักข่าวพลเมือง และการสะท้อนผล ทั้งนี้ วงจรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเริ่มต้นตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2555 - วันที่ 30 กันยายน 2555 รวม 7 เดือน โดยดำเนินการวิจัย 2 วงจรในกลุ่มเยาวชน และ 1 วงจรในกลุ่มครู และตัวแทนชุมชน

2.6 สรุปผลการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้กลไกการขับเคลื่อนนักข่าวพลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งครอบคลุมปัจจัยป้อน ได้แก่ 1) การเตรียมกลุ่มผู้ร่วมวิจัย ชาวบ้าน ครูและนักเรียน และเตรียมกรณีศึกษา 2) กระบวนการพัฒนาเจตคติและกระบวนการพัฒนาทักษะในการสื่อสารและการผลิตผลงานแก่กลุ่มชาวบ้าน ครูและนักเรียน 3) ผลของกระบวนการในข้อ 2.4 และ 2.5 4) ผลการประเมินผล 5) การวัดผลจากผลผลิต ได้แก่ สื่อที่ผลิตและความเข้าใจเกี่ยวกับวารสารศาสตร์พลเมือง และ 6) ผลลัพธ์ที่ได้ เช่น การรวมตัวกันในรูปชมรมผลิตสื่อของกลุ่มเยาวชน ความสนใจเป็นนักข่าวพลเมืองของเยาวชนหรือคนในชุมชน เป็นต้น

จากขั้นตอนดังกล่าว สามารถอธิบายเป็นภาพที่ 1 ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 ขั้นตอนในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนราชสีไศล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพได้กำหนดให้มีแนวคำถามสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน แบบบันทึกกิจกรรมของ

กลุ่มชาวบ้าน ครูและเยาวชน แบบบันทึกผลการสังเกตการณ์ของผู้ร่วมวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 รวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือต่างๆ เช่น แนวคำถามสัมภาษณ์ แบบบันทึกกิจกรรม แบบบันทึกการสังเกตการณ์เพื่อเปรียบเทียบข้อมูล และตรวจสอบความสอดคล้องและถูกต้อง โดยจะใช้การตรวจสอบภายในกับผลการสัมภาษณ์ เช่น พิจารณาหาร่องรอยอคติทั้งจากนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูล พิจารณาความลึกและความกว้างของข้อมูล ส่วนแบบบันทึกกิจกรรมและแบบบันทึกการสังเกตจะพิจารณาจากความสอดคล้องของผลการบันทึกของนักวิจัยทั้ง 3 คน

4.2 ตรวจสอบความเชื่อถือได้ (credibility) ด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) เพื่อตรวจสอบสาระที่ได้จากหลายมุมมอง และนำข้อมูลทั้งหมดมาอภิปรายร่วมกัน เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล นอกจากนี้ ยังมีการจดบันทึกภาคสนาม (field note) ควบคู่ไปด้วยทุกครั้ง โดยจะสังเกตบรรยากาศในสถานที่ และสีหน้าท่าทางกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลทั้งสองส่วนมาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อลดอคติต่อสิ่งที่นักวิจัยได้เห็นหรือได้ยิน

4.3 จัดระเบียบข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกกิจกรรมของกลุ่มชาวบ้านและนักเรียน และแบบบันทึกผลการสังเกตของผู้ร่วมวิจัยมารวบรวมอย่างเป็นระเบียบเรียงตามลำดับการจัดกระบวนการ จากนั้นจึงจัดหมวดย่อยตามประเด็นการศึกษาเป็น 2 หมวด ได้แก่ 1) ความเข้าใจในแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมืองและบทบาทของนักข่าวพลเมืองต่อชุมชนและ 2) ความสามารถในการผลิตสื่อพลเมือง

4.4 ตีความหมายข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูล แล้วจัดประเภทและจัดหมวดหมู่ข้อมูลสังเคราะห์ แปลความหมาย และตีความข้อมูลเหล่านั้น รวมถึงวิเคราะห์ผลผลิตสื่อที่ผู้เข้าอบรมผลิต เช่น การที่เยาวชนเลือกกรายงานอุบัติเหตุในชุมชน สาเหตุที่ทำให้ปลาในแม่น้ำมูลตาย ประเพณีแข่งเรือในแม่น้ำมูล การเล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่มีชื่อเรียกว่า “สะโน” การสานสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ส่วย เขมร ลาว เยอ ซึ่งสะท้อนว่าเยาวชนมองว่านักข่าวพลเมืองมีบทบาทในการสะท้อน

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงบอกเล่าอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นต้น

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลบริบทชุมชนอำเภอราษีไศล และการดำเนินงานของกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน

อำเภอราษีไศลตั้งอยู่ตอนบนของจังหวัดศรีสะเกษ มีเนื้อที่ประมาณ 504.858 ตารางกิโลเมตร มีจำนวนประชากรทั้งหมด 77,278 คน (กรมการปกครอง, 2554) ด้านการปกครองแบ่งเป็น 13 ตำบล 165 หมู่บ้าน และ 16,238 หลังคาเรือน ภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง พื้นดินเป็นดินร่วนปนทราย มีป่าละเมาะบางส่วน ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำมูลเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงและน้ำหลากตอนน้ำมากในฤดูฝน เพราะเป็นป่าทาม และมีพื้นที่อยู่ในเขตทุ่งกุลาร้งไห้ อาชีพหลักของประชากร คือ ทำนา ค้าขาย และรับราชการ ประชากรบางส่วนมีอาชีพเสริม โดยปลูกหอมแดง รั้วจาง เลี้ยงสัตว์และปลูกพืชผักสวนครัว ในส่วนของวัฒนธรรม ความเชื่อ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ด้านประเพณี ยึดถือปฏิบัติตามหลัก “ฮีต 12 คอง 14”⁵ ตามแบบชาวอีสานทั่วไป ด้านความเชื่อ ชาวบ้านที่สืบเชื้อสายมาจากชาติพันธุ์เยอมีความเชื่อเรื่องผี พระแม่คงคา และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (ปัญญา คำลาภ, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2554)

ในปี พ.ศ. 2535 - 2536 เขื่อนราษีไศลถูกสร้างขึ้น บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ต่อมาชาวราษีไศลที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ได้รวมตัวกันเคลื่อนไหวให้รัฐแก้ไขปัญหาพร้อมกับประชาชนในพื้นที่อื่นๆ ทำให้ชาวบ้านที่เป็นแกนนำได้เรียนรู้ความสำคัญของสิทธิการสื่อสาร กระบวนการและวิธีการสื่อสารของภาคประชาชน บทบาทของสื่อมวลชนที่ควรจะเป็น และเกิดการเรียนรู้ว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมในการสื่อสาร ทั้งนี้ สามารถแบ่งขั้นตอนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารสาธารณะของชาวราษีไศลได้ 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เรียนรู้การประสานงานกับสื่อกระแสหลักภายนอกชุมชน

⁵ ฮีต 12 หมายถึง ประเพณีที่คนในภาคอีสาน ยึดถือปฏิบัติในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี คอง 14 หมายถึง แนวทางที่เป็นหลักยึดถือซึ่งทุกคนควรปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ระยะที่ 2 เริ่มมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นข่าวให้สื่อกระแสหลักและสื่อท้องถิ่น และระยะที่ 3 เรียนรู้กระบวนการผลิตสื่อและการนำเสนอข่าวด้วยตนเอง โดยชาวบ้านได้ก่อตั้ง “ทีมนักข่าวทามมูน” หรือ “นักข่าวพลเมืองกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน” มีสมาชิก 10 คน ทำหน้าที่เสนอเรื่องราวผลกระทบจากการสร้างเขื่อนที่สื่อกระแสหลักไม่รายงาน ก่อนหน้านี้สมาชิกกลุ่มเคยร่วมกันผลิตสื่อชุมชนเพื่อใช้ในการชุมนุมมาแล้วหลายประเภท เช่น สื่อวิทยุชุมชน (เครือข่ายวิทยุชุมชนรอบพื้นที่ป่าทาม) สื่อสิ่งพิมพ์ (ข่าวหนังสือพิมพ์กำแพง) และสื่อโทรทัศน์ (ทามทีวี ทีวีเพื่อคนทาม เป็นการจำลองการปฏิบัติการจริงของทีวีชุมชน นำเสนอผ่านเครื่องฉายให้ชมเฉพาะในเครือข่าย) นอกจากนี้ ยังร่วมเป็นกองบรรณาธิการรายการทีวีจออีสาน ผลิตสารคดีท้องถิ่น เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต ทางวิทยุชุมชนในพื้นที่ และหนังสือเครือข่ายสื่อประชาชนภาคอีสาน (ผา กองธรรม, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2554)

2. ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการขับเคลื่อนงานนักข่าวพลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้มีรายละเอียดที่จำแนกได้ตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมความพร้อมแก่ผู้ร่วมวิจัยและผู้เข้าร่วมอบรม

1. การสำรวจและคัดเลือกผู้ร่วมวิจัยในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ชี้แจงรายละเอียดการวิจัยกับตัวแทนครู ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และนักข่าวพลเมืองกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน รวม 12 คน รวมทั้งอธิบายแนวคิดนักข่าวพลเมือง บทบาทของนักข่าวพลเมือง ประสบการณ์ในฐานะนักข่าวพลเมืองและประโยชน์ที่ได้รับจากการรายงานข่าวพลเมือง รวมถึงฉายตัวอย่างงานนักข่าวพลเมืองแล้วจึงถามความสนใจในการมีส่วนร่วมในงานวิจัย กระทั่งได้ผู้ร่วมวิจัยจำนวน 6 คน

2. การเตรียมความพร้อมแก่ผู้ร่วมวิจัย โดยถอดบทเรียนจากนักข่าวพลเมืองในพื้นที่ และการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปว่ากระบวนการอบรมเยาวชนควรประกอบด้วยหัวข้อประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน การเล่าเรื่องด้วยภาพ ทักษะการถ่ายภาพ ทักษะการรายงานข่าว

พลเมืองผ่านหนังสือพิมพ์กำแพง ทักษะการรายงานข่าวพลเมือง และการผลิตรายการผ่านสื่อวิทยุ ขณะที่กระบวนการอบรมสำหรับครูและตัวแทนชาวบ้านประกอบด้วยสาระสำคัญ ได้แก่ แนวคิดวารสารศาสตร์พลเมือง การคิดประเด็นข่าวจากพื้นที่ การเล่าเรื่องด้วยภาพ การเล่าเรื่องผ่านพื้นที่สาธารณะ ทักษะการเขียนบทโทรทัศน์ขั้นพื้นฐาน และทักษะการตัดต่อวิดีโอ

3. การเตรียมความพร้อมแก่ผู้เข้าร่วมอบรม ผู้ร่วมวิจัยมีหน้าที่เตรียมความพร้อมแก่ผู้เข้าร่วมอบรมในเรื่องทักษะการสื่อสารทั่วไป ข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพแวดล้อมในชุมชน และความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับข่าวและนักข่าวพลเมืองผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถสอดแทรกได้ในโรงเรียนสำหรับกลุ่มเยาวชน โดยเฉพาะในกลุ่มวิชาพื้นฐานที่มีความเกี่ยวข้อง การสนทนาก่อนเริ่มเข้าสู่การเรียนรู้ และการทำกิจกรรมของชมรมประชาสัมพันธ์ประจำโรงเรียน โดยใช้ระยะเวลา 3 สัปดาห์ก่อนร่วมอบรม

สำหรับผู้เข้าอบรมกลุ่มตัวแทนชาวบ้านและครู มีการเตรียมความพร้อมผ่านการพูดคุย และการสนทนาแบบไม่เป็นทางการ ร่วมกับการใช้แบบสอบถามเพื่อถามความต้องการเป็นนักข่าวพลเมือง และขอให้ผู้เข้าอบรมเตรียมข้อมูลล่วงหน้าในลักษณะภาพเคลื่อนไหว เสียง สัมภาษณ์ ดนตรี หรือเอกสารอื่นๆ เพื่อนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสื่อระหว่างการอบรม เช่น คลิปวิดีโอ สัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแหล่งข่าว และเอกสารข้อมูลเพื่อใช้ในการเขียนบทโทรทัศน์ เป็นต้น

ในกระบวนการอบรม มีผู้อบรมทั้งสิ้น 8 คน แบ่งเป็นคนนอกชุมชน 6 คน คือ นักวิจัย 2 คน ซึ่งเป็นนักวิชาการนิเทศศาสตร์ มีประสบการณ์เป็นนักข่าวและวิทยากรอบรมนักข่าวพลเมืองของ Thai PBS และเจ้าหน้าที่สำนักเครือข่ายสื่อพลเมือง Thai PBS จำนวน 4 คน และคนในชุมชน 2 คน ได้แก่ ผู้ร่วมวิจัยซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มนักข่าวพลเมืองสื่อเสียงคนอีสาน

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการในวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เป็นการดำเนินการวิจัยผ่านการสร้างกระบวนการด้วยเทคนิค AIC (appreciation – influence – control) แยกดำเนินการ 2 ครั้ง มีรายละเอียดที่สำคัญ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (กลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชน) มีการดำเนินการวิจัย 2 วงจร

การวิจัยวงจรที่ 1 ประกอบด้วยการวางแผนพัฒนาเยาวชนให้เป็นนักข่าวพลเมือง การปฏิบัติ และสังเกตการพัฒนาเยาวชนให้เป็นนักข่าวพลเมือง และการสะท้อนผลการพัฒนาเยาวชนให้เป็นนักข่าวพลเมือง โดยมีกระบวนการเป็นขั้นตอนต่อไปนี้

1. การวางแผนพัฒนาเยาวชนให้เป็นนักข่าวพลเมือง ขั้นตอนนี้ครอบคลุมประเด็น ดังนี้

1.1 วางแผนเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน ผู้ร่วมวิจัยระบุว่าเป้าหมายในการสร้างและขยายเครือข่ายนักข่าวพลเมืองอยู่ที่การใช้วารสารศาสตร์พลเมืองในฐานะกลไกเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1.2 วางแผนกิจกรรมการพัฒนาเจตคติต่อการเป็นนักข่าวพลเมืองแก่กลุ่มเยาวชน โดยขั้นตอน A (appreciation) ในขั้นตอน A1 ได้ข้อสรุปว่า เจตคติที่ดีจำเป็นต่อการเป็นนักข่าวพลเมืองมีความสัมพันธ์กับความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง โดยเชื่อว่าพลเมืองทุกคนมีสิทธิในการสื่อสาร ส่วนขั้นตอน A2 คือ ผู้ร่วมวิจัยเห็นว่าสถาบันทางสังคมที่แวดล้อมรอบตัวเยาวชน อาทิ ครอบครัว โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการบ่มเพาะ และปลูกฝังให้เยาวชนตื่นตัวและตระหนักในความสำคัญของจิตสำนึกสาธารณะ ความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของนักข่าวพลเมือง ขณะที่ขั้นตอน I (influence) ประกอบด้วยขั้นตอน I1 คือ การคิดกิจกรรมหรือแผนงานที่ทำให้เยาวชนมีเจตคติที่ดีต่อการเป็นนักข่าวพลเมือง และขั้นตอน I2 คือ การจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมในการพัฒนาและสร้างเจตคติที่ดีต่อการทำงานนักข่าวพลเมือง และขั้นตอน C (control) เป็นการวางแผนทางปฏิบัติที่ผู้ร่วมวิจัยกำหนดผู้รับผิดชอบและรายละเอียดของกิจกรรม ประกอบด้วยขั้นตอน C1 คือ การเสนอผู้รับผิดชอบที่เหมาะสมใน

แต่ละกิจกรรม และขั้นตอน C2 คือ การกำหนดรายละเอียดของแผนงาน ที่กำหนดมาจากวิถีชีวิต บริบทของชุมชน วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่เยาวชนคุ้นเคย และมีประสบการณ์ร่วม ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนตระหนักในคุณค่าทรัพยากรของตนเอง และสามารถสื่อสารเป็นผลงานนักข่าวพลเมืองออกมาได้

1.3 วางแผนการประเมินผลการพัฒนาเจตคติต่อการเป็นนักข่าวพลเมืองของกลุ่มเยาวชนที่สำคัญ คือ การประเมินความตระหนักถึงคุณค่า การเห็นความสำคัญของเรื่องราว ข้อมูลในชุมชน ความสามารถของเยาวชนในการนำมาถ่ายทอดสู่สังคมภายนอกให้รับรู้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและสังคม รวมถึงการใช้สื่อเพื่อเป็นนักข่าวพลเมือง

1.4 วางแผนรูปแบบการพัฒนาทักษะการผลิตสื่อภาพนิ่ง หนังสือพิมพ์กำแพง และวิทยุกระจายเสียงแก่เยาวชน โดยเน้นวิธีการถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรม สันทนาการให้เยาวชนเรียนรู้ทักษะการคิดประเด็น การจับประเด็นสำคัญ การถ่ายภาพ การใช้เสียง และการผลิตสื่อทั้งสามประเภท

1.5 วางแผนการประเมินผลการพัฒนาทักษะการผลิตสื่อภาพนิ่ง หนังสือพิมพ์กำแพง และวิทยุกระจายเสียงของเยาวชน โดยเน้นความเข้าใจในการถ่ายทอดเรื่องราว และการสื่อสารของเยาวชนมากกว่าเทคนิคการผลิต

1.6 วางแผนพัฒนาการทำงานนักข่าวพลเมืองร่วมกับเยาวชน และกลุ่มครูแต่ละโรงเรียน รวมถึงการสานต่อกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน และชุมชน โดยใช้สื่อใหม่เป็นเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครูภูมิปัญญา ชาวบ้าน และชุมชน เพื่อสร้างองค์ความรู้ของชุมชน

ทั้งนี้ รายละเอียดของกิจกรรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และการประเมินผลกิจกรรมในกระบวนการอบรมกลุ่มเยาวชนแสดงในตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงกิจกรรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และการประเมินผลในกระบวนการอบรมเยาวชน

ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	การประเมินผล
1. กิจกรรมละครเร่	1) เพื่อให้เห็นคุณค่า ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน 2) เพื่อสะท้อนวิถีการเล่าเรื่องราวของชุมชนผ่านช่องทางการสื่อสารที่ใกล้ตัว เช่น โทรศัพท์ กล้องถ่ายรูป	1) บอกสาระสำคัญของละครได้ 2) บอกเล่าเรื่องราวของชุมชนตนเองได้ 3) บอกถึงช่องทางการสื่อสารเพื่อบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนได้
2. กิจกรรมการเรียนรู้เทคนิคการถ่ายภาพและลงพื้นที่ถ่ายภาพ	1) เพื่อเรียนรู้ทักษะการเล่าเรื่องชุมชนด้วยภาพ สามารถบอกเล่าสิ่งที่มีคุณค่าในชุมชนของตนผ่านภาพถ่าย 2) เพื่อให้มีพื้นฐานด้านมุมมองการถ่ายภาพ และองค์ประกอบของภาพ	1) มีทักษะด้านการถ่ายภาพ 2) สามารถถ่ายภาพเล่าเรื่องในชุมชนของตนเองได้
3. กิจกรรมการเล่าเรื่องจากภาพถ่ายของตนเอง และนำเสนอเป็นนิทรรศการ	1) เพื่อให้เกิดทักษะการเล่าเรื่องผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การพูด การเขียน โดยมีภาพเป็นส่วนประกอบสำคัญ 2) เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูล และเรื่องราวในชุมชนมากขึ้นจนสามารถนำมาเล่าเป็นเรื่องราวให้ผู้อื่นรับรู้ และเข้าใจได้	1) สามารถเล่าเรื่องราว/ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาพและชุมชนของตนเองได้ 2) มีทักษะและมีวิธีการเล่าเรื่องมากขึ้น 3) สามารถนำข้อมูลเรื่องราวในชุมชนมาเชื่อมโยงและเล่าเรื่องได้
4. กิจกรรมทำความรู้จักกับ “ข่าว”	1) เพื่อให้มีทักษะและความรู้เกี่ยวกับข่าว และการทำข่าว 2) เพื่อสามารถนำข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญ และเรื่องราวของชุมชน มาสร้างสรรค์เป็นผลงานข่าว	1) มีความรู้เกี่ยวกับข่าว และองค์ประกอบข่าว 2) สามารถคิดประเด็น และหาข้อมูล 3) สามารถนำข้อมูล และสาระสำคัญเรื่องราวของชุมชนมานำเสนอเป็นข่าวได้
5. กิจกรรมเรียนรู้และสร้างสรรค์การทำหนังสือพิมพ์กำแพง	1) เพื่อให้มีทักษะในการผลิตหนังสือพิมพ์กำแพง 2) เพื่อให้สามารถนำเรื่องราว และข้อมูลที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนมาบอกเล่าผ่านหนังสือพิมพ์กำแพง	1) สามารถผลิตผลงานหนังสือพิมพ์กำแพงเพื่อบอกเล่าข้อมูล/เรื่องราวของชุมชนได้
6. กิจกรรมรู้จักสื่อวิทยุเพื่องานนักข่าวพลเมือง	1) เพื่อเรียนรู้การใช้สื่อวิทยุเพื่อนำเสนอข้อมูลข่าวสาร และสาระเรื่องราวของชุมชน	1) สรุปลักษณะสำคัญของสื่อวิทยุต่อชุมชนได้ 2) มีทักษะการใช้เสียงและเล่าเรื่องผ่านสื่อวิทยุได้
7. กิจกรรมการแสดงดนตรีพื้นบ้านราชสีเสล สื่อสร้างสรรค์ของชุมชน	1) เพื่อเรียนรู้การใช้สื่อดนตรีพื้นบ้านเป็นสื่อสร้างสรรค์ของชุมชน	1) เข้าใจว่าดนตรีพื้นบ้านสามารถเป็นส่วนหนึ่งของรายการวิทยุสำหรับชุมชนได้
8. กิจกรรม “รายการวิทยุในฝันสำหรับเยาวชนราชสีเสล”	1) เพื่อฝึกปฏิบัติการผลิตรายการวิทยุ ที่นำเสนอข้อมูลข่าวสาร สาระเรื่องราวของชุมชน และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน	1) รู้กระบวนการผลิตรายการวิทยุ 2) สร้างสรรค์รายการวิทยุของตนเองได้ 3) สามารถจัดรายการวิทยุได้

2. การปฏิบัติ และสังเกตการพัฒนาให้เป็นนักข่าวพลเมือง

สำหรับผลการพัฒนาแนวทางการทำงานนักข่าวพลเมืองของเยาวชน มีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรมที่ 1 ละครเร่ พบว่าเยาวชนเข้าใจเนื้อหาของละครที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในชุมชนของตนเอง และเห็นว่างานนักข่าวพลเมืองเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะบอกเล่าเรื่องราวดีๆ ในชุมชนให้สังคมภายนอกได้รับรู้

กิจกรรมที่ 2 การเรียนรู้เทคนิคการถ่ายภาพ และลงพื้นที่ถ่ายภาพ พบว่าเยาวชนแต่ละกลุ่มต่างมีส่วนร่วมในการถ่ายภาพเพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนของตนเอง ตัวอย่างข้อมูลที่เยาวชนนำเสนอ เช่น เยาวชนโรงเรียนบ้านดงแดงเล่าถึงสภาพแม่น้ำมูลที่แห้ง ทำให้ปลาตาย และชาวบ้านในหมู่บ้านต้องหาอาชีพเสริมคือ การทอผ้า ฯลฯ

กิจกรรมที่ 3 การเล่าเรื่องจากภาพถ่ายของตนเอง และนำเสนอเป็นนิทรรศการ พบว่าเยาวชนมีความตั้งใจที่จะสืบค้น รวบรวมข้อมูล จับประเด็น สรุปสาระสำคัญ เรียงลำดับเนื้อหาและเล่าเรื่อง โดยมีภาพเป็นส่วนประกอบ

กิจกรรมที่ 4 – 5 ทำความรู้จักกับ “ข่าว” และสร้างสรรค์การทำหนังสือพิมพ์กำแพง จากการประเมินพบว่า เยาวชนมีข้อมูลและเรื่องราวที่ต้องการจะนำมาเรียบเรียงเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์กำแพงของกลุ่มตน

กิจกรรมที่ 6 – 8 การเรียนรู้เพื่อใช้สื่อวิทยุเพื่องานนักข่าวพลเมือง ใช้การแสดงสดดนตรีพื้นบ้าน เช่น ซอ สโน พิณ เป็นสื่อสร้างสรรค์ของชุมชน และให้เยาวชนทดลองสร้างสรรค์รายการวิทยุ พบว่า เยาวชนสามารถสรุปความสำคัญของสื่อวิทยุต่อชุมชน และมีทักษะต่อการเล่าเรื่องทางวิทยุ รวมถึงรู้จักข้อมูลเรื่องราวของดนตรีพื้นบ้านตนเอง

3. การสะท้อนผลการพัฒนาเยาวชนให้เป็นนักข่าว การประเมินเจตคติโดยสรุปพบว่า เยาวชนมีเจตคติที่ดีต่อการเป็นนักข่าวพลเมือง กระบวนการพัฒนาการทำงานนักข่าวพลเมือง และมีความคิดที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในอนาคตทั้งต่อตนเอง โรงเรียน และชุมชน

การวิจัยวงจรที่ 2 ประกอบด้วยการวางแผนพัฒนาเยาวชนให้ทำงานนักข่าวพลเมือง การปฏิบัติและสังเกตการณ์พัฒนาเยาวชนให้ทำงานนักข่าวพลเมือง และการสะท้อนผลการพัฒนาเยาวชนให้ทำงานนักข่าวพลเมืองที่ประเมินจากเจตคติในการทำงานนักข่าวพลเมืองภายหลังจากที่เยาวชนได้ผ่านกระบวนการอบรมแล้ว สามารถสรุปผลโดยย่อได้ดังนี้

แนวทางการทำงานนักข่าวพลเมืองของเยาวชน ผู้ร่วมวิจัย คือ ครูโรงเรียน และตัวแทนกลุ่มสื่อเสียงคน

อีสาน ซึ่งเสนอให้นำไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมโรงเรียน หรือตั้งเป็นชมรม หรือสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนและกลุ่มเยาวชน อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากสิ้นสุดกิจกรรม โรงเรียนบ้านอิหนา (รัฐประชานุกูล) ได้นำความรู้ไปใช้ในการจัดรายการวิทยุในช่วงพักเที่ยงของโรงเรียน และโรงเรียนเมืองคงได้เขียนข่าวกิจกรรมต่างๆ เผยแพร่ผ่านกระดานข่าวของโรงเรียน ขณะที่บางโรงเรียนยังไม่สามารถพัฒนาการทำงานนักข่าวพลเมืองได้โดยตรง

การปฏิบัติและสังเกตการณ์พัฒนาเยาวชนให้ทำงานนักข่าวพลเมือง ผู้ร่วมวิจัยที่เป็นครูโรงเรียนพบว่า มีการนำความรู้ ข้อมูลและเรื่องราวต่างๆ ไปบอกเล่าแก่เพื่อนและรุ่นน้องในโรงเรียน รวมถึงนำผลงานระหว่างการอบรมไปนำเสนอเพื่อนในโรงเรียน สามารถบรรยายเหตุการณ์ โดยนำหลักการเขียนข่าว คือ ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร มาใช้ในการเล่าเรื่อง

การสะท้อนผลการพัฒนาเยาวชนให้ทำงานนักข่าวพลเมือง พบว่าเยาวชนมีเจตคติที่ดีต่อการทำงานนักข่าวพลเมือง โดยเมื่อนำทักษะความรู้ด้านการสื่อสารจากการอบรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้มีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น และพบว่าตนมีทักษะทางการสื่อสารหลายด้านที่ดีขึ้น ส่งผลให้ต้องการจะใช้ความสามารถของตนเองทำกิจกรรมต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (กลุ่มเป้าหมายเป็นชาวบ้าน ครู สื่อท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน)

มีการดำเนินการวิจัย 1 วงจร ประกอบด้วย รายละเอียดดังนี้

1. การวางแผนพัฒนาให้สมาชิกในชุมชนเป็นนักข่าวพลเมือง ในกรณีนี้ได้แก่ ชาวบ้าน ครู และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน มีการดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1.1 วางแผนและกำหนดเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน มุ่งให้สมาชิกในชุมชนตื่นตัวต่อการเป็นนักข่าวพลเมือง เป็นแรงหนุนเสริมและทำงานร่วมกับเยาวชน โดยใช้กระบวนการทำงานนักข่าวพลเมืองเป็นเครื่องมือหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

1.2 วางแผนกิจกรรมการพัฒนาเจตคติต่อการเป็นนักข่าวพลเมืองแก่กลุ่มสมาชิกในชุมชน โดยขั้นตอน A (appreciation) ผู้เข้าร่วมวิจัยได้บอกเล่าประสบการณ์นักข่าวพลเมืองร่วมกับฉายตัวอย่างผลงานข่าวพลเมือง การนำเสนอผลการถอดบทเรียนการทำงานของกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน และการนำเสนอผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลังจากการนำเสนอข้อมูลแล้ว เป็นการสนทนาอภิปราย และถกเถียงกันในประเด็นต่างๆ ในขั้นตอน A1 ได้ข้อสรุปว่า หัวใจของการเป็นนักข่าวพลเมืองอยู่ที่ความสมัครใจ เป็นการอาสาทำงาน งานของนักข่าวพลเมืองจึงไม่จำเป็นต้องต่อเนือง และปริมาณงานจึงไม่ใช่ดัชนีชี้วัดความสำเร็จ ดังนั้น หากต้องการขยายจำนวนนักข่าวพลเมืองในชุมชน ก็จำเป็นต้องสร้างเจตคติในทางบวกต่อการทำงานดังกล่าว ส่วนขั้นตอน A2 ผู้ร่วมวิจัยระดมสมองในการวางแผนอนาคตร่วมกัน โดยมีความเห็นร่วมกันว่า หากมีตัวอย่างแสดงให้สมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญ หรือประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการเป็นนักข่าวพลเมือง จะทำให้สมาชิกในชุมชนมีเจตคติที่ดีต่อการเป็นนักข่าวพลเมือง ขั้นตอน I (influence) การสร้างแนวทางการพัฒนา ประกอบด้วยขั้นตอน I1 คือ การคิดกิจกรรมหรือแผนงานที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นสมาชิกในชุมชนมีเจตคติที่ดีต่อการเป็นนักข่าวพลเมือง และขั้นตอน I2 คือ การจัดลำดับความสำคัญก่อน-หลังของกิจกรรมในการพัฒนาเจตคติ ขั้นตอน C (control) การวางแผนทางปฏิบัติ เป็นขั้นตอนวิจัยที่ผู้ร่วมวิจัยกำหนดผู้รับผิดชอบและรายละเอียดของกิจกรรม ขั้นตอน C1 คือ การที่ผู้ร่วมวิจัยเสนอผู้รับผิดชอบของแต่ละกิจกรรม รวมถึงติดต่อประสาน

สอบถามข้อมูลของผู้เข้าอบรม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบกระบวนการ ขั้นตอน C2 คือ ผู้ร่วมวิจัยกำหนดแผนงานอย่างละเอียดประกอบด้วย ชื่อแผนงานหรือกิจกรรม ผลที่คาดว่าจะได้รับ วิธีดำเนินการ วัสดุอุปกรณ์งบประมาณ สถานที่ดำเนินการ ผู้รับผิดชอบ และการประเมินผล

1.3 วางแผนการประเมินผลการพัฒนาเจตคติต่อการเป็นนักข่าวพลเมือง โดยพิจารณาจากความตั้งใจในการผลิตชิ้นงานจนเสร็จสมบูรณ์ และการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ

1.4 วางแผนรูปแบบการพัฒนาทักษะการผลิตสื่อแก่ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเห็นว่าสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีความเหมาะสมในการอบรม เนื่องจากพวกเขามีอุปกรณ์การผลิตเป็นของตนเอง และสามารถนำไปเผยแพร่ผ่านช่องทางอื่นๆ

1.5 วางแผนการประเมินผลการพัฒนาทักษะการผลิตสื่อโทรทัศน์ โดยผู้ร่วมวิจัยมีบทบาทในการแนะนำ และแสดงความคิดเห็นในฐานะที่มีประสบการณ์การผลิตสื่อพลเมืองมาก่อน รวมทั้งมีการกระตุ้นให้ส่งผลงานมาออกอากาศทาง Thai PBS

1.6 วางแผนพัฒนาการทำงานนักข่าวพลเมืองร่วมกับผู้อบรม และเสนอให้จัดทำเว็บไซต์เพื่อสร้างพื้นที่ทางการสื่อสาร และเป็นพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนต่อไป

ทั้งนี้ กิจกรรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และการประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมในกระบวนการอบรมของกลุ่มชาวบ้านและครู มีรายละเอียดดังตารางที่ 2 นี้

ตารางที่ 2 แสดงกิจกรรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และการประเมินผลในกระบวนการอบรมชาวบ้านและครู

ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	การประเมินผล
1. กิจกรรมแนะนำตัว / ทำความรู้จัก	1) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมอบรม 2) เพื่อแลกเปลี่ยนความคาดหวัง / ความกังวล 3) เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และกำหนดการอบรม 4) เพื่อเสริมสร้างพลังให้ผู้เข้าอบรม	1) กระตือรือร้นต่อการแนะนำตัว 2) แสดงความคิดเห็น ร่วมแลกเปลี่ยนความคาดหวังและความกังวลต่อการอบรม 3) มีความมุ่งมั่น ตั้งใจต่อการเข้าร่วมอบรม 4) เสนอแนะข้อตกลงในการดำเนินกิจกรรม

ตารางที่ 2 แสดงกิจกรรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และการประเมินผลในกระบวนการอบรมชาวบ้านและครู (ต่อ)

ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	การประเมินผล
2. กิจกรรม “ทำไมต้องเป็นนักข่าวพลเมือง”	1) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานนักข่าวพลเมือง 2) เพื่อร่วมกันวิเคราะห์บทบาทของนักข่าวพลเมืองต่อชุมชน สังคม และกลุ่มคนที่หลากหลายในสังคม	1) วาดภาพเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของนักข่าวพลเมืองกับชุมชน 2) ร่วมเสนอความคิดในกลุ่มเพื่อใช้ภาพสื่อความหมายถึงนักข่าวพลเมือง 3) ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอบรม
3. กิจกรรมเปิดกองบรรณาธิการข่าวราชสีไศล	1) เพื่อให้เข้าใจการคิดประเด็น และการพัฒนาประเด็นในงานข่าวพลเมือง	1) เข้าใจการคิดประเด็นและเข้าใจมุมมองเกี่ยวกับงานนักข่าวพลเมือง 2) อธิบาย และปรับปรุงประเด็นจากข้อเสนอแนะ และความคิดเห็น 3) ร่วมเสนอความคิดเห็นต่อประเด็นของผู้อื่น
4. กิจกรรมเรียนรู้ “ภาพเล่าเรื่อง”	1) เพื่อเรียนรู้การใช้ภาพเล่าเรื่องในงานข่าวพลเมือง 2) เพื่อเรียนรู้ทักษะสำคัญของการถ่ายภาพเพื่อการสื่อสาร และได้ฝึกปฏิบัติการถ่ายภาพงานนักข่าวพลเมือง	1) มีทักษะและเข้าใจวิธีการเล่าเรื่องในงานนักข่าวพลเมืองมากขึ้น 2) สามารถนำข้อมูลเรื่องราวในชุมชนมาเชื่อมโยงและเล่าเรื่องเป็นภาพได้ 3) มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ ทักษะการถ่ายภาพเบื้องต้น รวมถึงเทคนิคและข้อควรระวังในการถ่ายภาพสำหรับงานข่าวพลเมือง
5. กิจกรรมเรียนรู้ “การเล่าเรื่อง”	1) เพื่อเรียนรู้การเล่าเรื่องข่าวพลเมืองเพื่อการสื่อสารสู่สาธารณะ	1) มีการแสดงความคิดเห็นต่อคลิปวิดีโอข่าว 2) อธิบายความแตกต่างของงานนักข่าวพลเมืองจากงานในสื่อหลักได้
6. กิจกรรมการเขียนบทวิดีโออย่างง่าย	1) เพื่อเรียนรู้กระบวนการเขียนบทอย่างง่าย 2) เพื่อฝึกเขียนบทงาน	1) เข้าใจหลักการเขียนบทวิดีโออย่างง่าย 2) สามารถเขียนบทงานนักข่าวพลเมือง
7. กิจกรรมเรียนรู้การตัดต่อ	1) เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดต่ออย่างง่าย 2) เพื่อฝึกฝนตัดต่อ – ลงเสียงงานข่าวพลเมือง	1) มีทักษะเกี่ยวกับการตัดต่อภาพและเสียง 2) สามารถตัดต่องานนักข่าวพลเมือง
8. กิจกรรมฉายหนังฟังเสียงผู้ชม	1) เพื่อเรียนรู้ผลสำเร็จของการทำงานนักข่าวพลเมือง 2) เพื่อประเมินผลการทำงาน และรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้อื่น	1) มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสื่อสารงานข่าวพลเมืองกับชุมชน และเครือข่าย 2) มีส่วนร่วมรับชมผลงานนักข่าวพลเมืองทั้งของกลุ่มตนเองและผู้อื่นอย่างกระตือรือร้น 3) มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะทั้งผลงานข่าวพลเมืองของกลุ่มตนเองและผู้อื่น 4) มีความคิดเห็นต่อผลสำเร็จของงานกลุ่มตนเองบอกเล่ากระบวนการทำงาน และเข้าใจแนวทางที่จะปรับปรุงงานต่อไป

2. การปฏิบัติ และสังเกตการพัฒนาให้เป็น นักข่าวพลเมือง

กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมแนะนำตัว / ทำความรู้จัก ซึ่งมีกิจกรรมสำคัญ คือ การบอกเล่าเหตุผลที่ต้องการมีส่วนร่วมเป็นนักข่าวพลเมือง ความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะของ “พื้นที่” ในสื่อต่างๆ และการเปิดพื้นที่ให้นักข่าวพลเมืองในสื่อประเภทต่างๆ ตลอดจนประเด็นและรายละเอียดที่ต้องการจะนำเสนอในงานนักข่าวพลเมือง ทั้งนี้ พบว่าผู้เข้าอบรมเข้าใจกระบวนการทำงานนักข่าวพลเมืองมากขึ้น กระตือรือร้น และมุ่งมั่นตั้งใจต่อการเข้าร่วมอบรม

กิจกรรมที่ 2 “ทำไม่ต้องเป็นนักข่าวพลเมือง” พบว่าแต่ละกลุ่มสามารถนำภาพของแต่ละคนมา ร้อยเรียงให้เป็นความคิดรวมของกลุ่มได้ เพื่อเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนและผู้คนในชุมชน ผลที่ตามมา คือ ทำให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์มากขึ้น

กิจกรรมที่ 3 – 5 เปิดกองบรรณาธิการข่าวรายสัปดาห์ เรียนรู้ภาพเล่าเรื่อง และการเล่าเรื่อง พบว่าผู้เข้าอบรมเข้าใจประเด็นงานนักข่าวพลเมือง ส่วนหนึ่งสะท้อนได้จากการประเด็นและข้อมูลที่แต่ละคนต้องการนำเสนอในงานข่าวพลเมือง

กิจกรรมที่ 6 – 8 กิจกรรมการเขียนบทวิดีโอ การตัดต่อ ลงเสียง และการนำเสนอผลงาน พบว่าใช้เวลานานในการทำงาน เนื่องจากผู้เข้าอบรมยังขาดทักษะการใช้โปรแกรมตัดต่อและขาดประสบการณ์ หากแต่สามารถทำงานให้เสร็จจุล่งได้ โดยผู้เข้าอบรมได้เห็นผลงานกลุ่มตนเองและกลุ่มอื่น ตลอดจนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน และรับฟังข้อเสนอแนะเพื่อทำให้งานของตนเองสมบูรณ์ขึ้น

3. การสะท้อนผลการพัฒนาชาวบ้าน ครู สื่อท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนให้เป็น นักข่าวพลเมือง

ในขั้นตอนนี้ได้พิจารณาทั้งด้านเจตคติและทักษะในการผลิตสื่อโทรทัศน์ดังนี้

1. การประเมินผลการพัฒนาเจตคติต่อทักษะในการผลิตสื่อโทรทัศน์ของชาวบ้าน ครู สื่อท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน พบว่า ประเด็นเนื้อหา/เรื่องราวที่กลุ่มนำมาทำข่าวพลเมืองมีความน่าสนใจ เป็นเรื่องราวในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และผลกระทบที่มีต่อชุมชน ซึ่งสะท้อนว่า ผู้เข้าอบรมเข้าใจประเด็นที่จะสื่อสารในงานข่าวพลเมือง และเห็นความสำคัญของบทบาทความเป็นนักข่าวพลเมืองที่จะมาหนุนเสริมกระบวนการสื่อสารเพื่อประโยชน์ต่อชุมชน และยังพบว่าผู้เข้าอบรมมีเจตคติที่ดีต่อการทำงาน ให้ความสนใจ ตั้งใจ กระตือรือร้น และมีส่วนร่วมต่อการเรียนรู้เพื่อทำงานให้สำเร็จ

2. การประเมินผลการทำงานนักข่าวพลเมืองของชาวบ้าน ครู สื่อท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน พบว่าผู้เข้าอบรมสามารถพัฒนาประเด็น มีการพัฒนาข้อมูลเชิงลึก อธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ และเชื่อมโยงสิ่งที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ ผู้เข้าอบรมยังมีความเข้าใจต่อบทบาทของนักข่าวพลเมืองที่มีต่อการขับเคลื่อนชุมชน

3. การสะท้อนผลการพัฒนาชาวบ้าน ครู สื่อท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนให้เป็นนักข่าวพลเมือง ผู้เข้าอบรมสะท้อนว่าการจัดกระบวนการทำให้ได้ทราบกระบวนการทำงานข่าวพลเมือง เข้าใจความแตกต่างระหว่างข่าวพลเมืองและข่าวในสื่อหลัก ได้แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการทำงานข่าว เรียนรู้กระบวนการทำงานเป็นทีม และเห็นความแตกต่างในมุมมอง ความคิดที่หลากหลายของแต่ละบุคคล

นอกจากนี้ ผู้เข้าอบรมได้เสนอแผนการทำงานข่าวพลเมืองในพื้นที่รายสัปดาห์ที่ควรเชื่อมต่อกับเยาวชน หรือมีการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดการทำงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ผู้คนในชุมชน โรงเรียน ครู อาจารย์ นักเรียน ซึ่งถือเป็นการทำงานการสื่อสารของชุมชนที่เริ่มต้นได้ก่อน โดยไม่ต้องรอการสนับสนุนจากส่วนอื่นๆ อย่างไรก็ตาม การทำงานนักข่าวพลเมืองในพื้นที่อาจต้องใช้กระบวนการเสริมเติมเต็มจากนักข่าวพลเมืองที่มีประสบการณ์มาให้คำแนะนำ และเป็นพี่เลี้ยงเบื้องต้น รวมถึงกลุ่มผู้ใหญ่ อาทิ นักข่าวกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน ครูโรงเรียน ตลอดจนเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งจะเป็นผู้ช่วยพัฒนาในเรื่องประเด็นและข้อมูลเชิงลึกให้แก่กลุ่มเยาวชน ขณะที่กลุ่มเยาวชนสามารถเสริมกลุ่มผู้ใหญ่ในเรื่องทักษะและเทคนิคการถ่ายภาพและการตัดต่อ เป็นต้น

3. กลไกการขับเคลื่อนนักข่าวพลเมืองชุมชน รายไศล

ผลการถอดบทเรียนการทำงานในฐานะนักข่าวพลเมืองของกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน และผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้นำไปสู่การค้นพบองค์ประกอบสำคัญของกลไกการส่งเสริมวารสารศาสตร์พลเมืองดังนี้

1. องค์ประกอบที่ 1 คือ คน (human) หมายถึง ปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนวารสารศาสตร์พลเมือง หรือมีส่วนร่วมในการผลิตงานข่าวพลเมือง โดยบุคคลเหล่านี้ควรมีคุณสมบัติเด่นแตกต่างกัน อาทิ เป็นนักคิด นักวางแผน นักเคลื่อนไหว นักบริหารจัดการ และนักบริหารความสัมพันธ์ เพื่อให้การขับเคลื่อนดำเนินไปได้ด้วยดี

2. องค์ประกอบที่ 2 คือ การจัดการ (management) หมายถึง การบริหารจัดการในหัวข้อต่างๆ ดังนี้

2.1) การสร้างและการพัฒนานักข่าวพลเมือง ได้แก่ การวางแผน ออกแบบ และจัดกระบวนการ บ่มเพาะให้สมาชิกชุมชนรับรู้และมีความเข้าใจในบทบาท การทำงานของนักข่าวพลเมือง ตระหนักในคุณค่าการเป็นนักข่าวพลเมือง กระทั่งเกิดความสมัครใจที่จะเป็นนักข่าวพลเมือง รวมถึงการวางแผนออกแบบกระบวนการพัฒนา/เสริมสร้างศักยภาพของนักข่าวพลเมือง และการพัฒนาระดับการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร ซึ่งสามารถแบ่งได้ 4 ระยะ ได้แก่

- ระยะสร้าง เป็นขั้นตอนการให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิดนักข่าวพลเมือง สิทธิการสื่อสาร ความสำคัญของพื้นที่สาธารณะ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก และเพิ่มเติมทักษะการสื่อสารและการผลิตสื่อ ผ่านการออกแบบหลักสูตรการอบรมที่เหมาะสมกับประสบการณ์เดิมของผู้เข้าอบรม

- ระยะเสริมแรง หมายถึง ขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังการอบรมสิ้นสุด และผู้เข้าอบรมตัดสินใจผลิตสื่อด้วยตนเอง แต่ยังประสบปัญหาจากการขาดความชำนาญในการผลิตสื่อ เช่น เขียนบทโทรทัศน์ไม่จบ ไม่แน่ใจว่าควรเล่าอย่างไร ภาพที่ถ่ายมาขาดความคมชัด เนื่องจากแสงน้อย หรือมีปัญหาเรื่องการอัปโหลดไฟล์ที่มีขนาดใหญ่ ดังนั้น การเสริมแรงในรูปแบบการให้

คำปรึกษาระหว่างการผลิตสื่อและการตีพิมพ์งานจึงสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้นักข่าวพลเมืองสามารถผลิตงานได้สำเร็จ ไม่หยุดชะงักที่ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือเล็กลุ่มความตั้งใจ

- ระยะติดตาม เป็นขั้นตอนการกระตุ้น และจัดกิจกรรมเสริมอื่นๆ เช่น จัดเวทีพบปะติดตามความคืบหน้าของงานข่าวพลเมืองในพื้นที่ ตั้งเครือข่ายความร่วมมือในระดับจังหวัด หรือภูมิภาค ทั้งด้านประเด็นและอุปกรณ์การผลิต เพื่อช่วยให้นักข่าวพลเมืองในชุมชนสามารถผลิตงานได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนติดตามปัญหาอุปสรรคในการทำงานของนักข่าวพลเมืองที่ผ่านการอบรม

- ระยะพัฒนาทักษะและเสริมศักยภาพ หมายถึง การวางแผนและดำเนินการพัฒนานักข่าวพลเมืองในมิติต่างๆ เช่น ด้านศักยภาพการผลิตสื่อ อาทิ ผลิตสื่อได้หลากหลายชนิด หรือสามารถทำงานได้รอบด้านทั้งถ่ายภาพ เขียนบท ตัดต่อ และด้านการพัฒนาศักยภาพในเชิงการยกระดับการมีส่วนร่วมทางการสื่อสาร เช่น จากการเป็นแหล่งข่าวมาเป็นผู้ร่วมผลิต หรือผู้ร่วมกำหนดนโยบายการนำเสนอเนื้อหา หรือจากนักข่าวพลเมืองมาเป็นผู้ผลิตอิสระ (independent producer) ซึ่งทำหน้าที่ผลิตรายการเพื่อออกอากาศเป็นต้น

2.2) การจัดการผลิตสื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล แม้การทำงานของนักข่าวพลเมืองจะเกิดจากความสมัครใจ แต่สิ่งที่จะช่วยให้นักข่าวพลเมืองผลิตสื่ออย่างมีทิศทางในระยะยาว คือ การกำหนดเป้าหมายการสื่อสารที่ชัดเจนและผลลัพธ์ที่ต้องการหลังการสื่อสาร โดยเฉพาะในกรณีที่ไม่ใช่การรายงานข่าวด่วนข่าววิกฤติ (crisis reporting) ที่ต้องการความฉับไว ในฐานะพยานรู้เห็นเหตุการณ์ ในกรณีนี้งานข่าวพลเมืองในมิติของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (development communication) หรือในกระบวนการสื่อสารสาธารณะ (public communication) จึงจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารอย่างมีทิศทางและมีเป้าหมายในการรายงาน ซึ่งการจะบรรลุเป้าหมายต้องอาศัยการสื่อสารต่อสังคมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ และมีการประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การนำเสนอ รวมถึงการแบ่งงานกันตามความถนัด ขณะที่ในความเป็นจริงกระบวนการ

ผลิตงานของนักข่าวพลเมืองส่วนใหญ่ดำเนินไปภายใต้ ปัญหาความขาดแคลนอุปกรณ์การผลิต (เช่น คอมพิวเตอร์ กล้อง) ข้อจำกัดด้านเวลา (เพราะงานข่าวพลเมืองเป็นงานจิตอาสา นักข่าวพลเมืองจึงต้องอาศัยเวลาว่างจากการทำงานมาทำข่าวพลเมือง) และข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่าย ซึ่งไม่เพียงทำให้นักข่าวพลเมืองไม่สามารถผลิตงานได้สำเร็จหรือต่อเนื่อง แต่ยังทำให้เกิดความท้อแท้ หรือล้าเลิกการทำงาน ดังนั้น กลไกการขับเคลื่อนที่สมบูรณ์จึงจำเป็นต้องอาศัยการวางแผนและการดำเนินการบริหารจัดการการผลิตสื่อเพื่อให้เกิดสภาวะที่เอื้ออำนวยต่อการผลิตผลงาน

2.3) การจัดการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือทั้งจากสมาชิกและหน่วยงานภายในและภายนอกชุมชน มีความสำคัญอย่างมากต่อการจัดกระบวนการเพื่อสร้างและขยายจำนวนนักข่าวพลเมือง การผลิตงานข่าวพลเมือง และการพัฒนาศักยภาพของตัวนักข่าวพลเมืองในระยะยาว เช่น ทำให้เกิดความร่วมมือกันในการนำเสนอข่าว ยกกระดับประเด็นในหมู่บ้านให้กลายเป็นประเด็นระดับภูมิภาค หรือประเทศ ทั้งยังเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะ ความรู้และแนวทางการแก้ไขปัญหาซึ่งกันและกัน ส่งผลให้งานนักข่าวพลเมืองของชุมชนหนึ่งๆ ไม่เพียงแต่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดในชุมชนของตน แต่ยังสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนอื่นๆ ด้วย เช่น จากการสรุปบทเรียนของกลุ่มสมัชชาคนจนและราชีไศล พบว่าในปี พ.ศ. 2552 นักข่าวพลเมืองมีบทบาทในด้านการสื่อสารกับคนในชุมชนและทำให้การชุมนุมครั้งนั้นประสบความสำเร็จในการได้รับเงินเกือบร้อยละ 80 ของค่าชดเชยทั้งหมด โดยไม่เกิดความรุนแรงและไม่ต้องเดินทางไปกรุงเทพฯ เพื่อเรียกร้องหรือปิดทำเนียบรัฐบาล ซึ่งทำให้เห็นว่าข่าวพลเมืองมีความสำคัญ (ปัญญา คำลาภ, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2554)

2.4) การจัดการองค์ความรู้ หมายถึง กระบวนการจัดการองค์ความรู้ที่เป็นผลมาจากการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล ข้อเท็จจริง และการรายงานข่าวสารต่างๆ ของนักข่าวพลเมือง รวมถึงความรู้เกี่ยวกับการจัดกระบวนการอบรมนักข่าวพลเมือง ในกรณี การจัดการความรู้ในที่นี้จึงไม่จำกัดอยู่เฉพาะใน

รูปการจัดการฐานข้อมูลคลังปัญญาของชุมชน เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ แต่ยังหมายรวมถึงการรวบรวมและความสามารถในการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในด้านการจัดกระบวนการอบรมนักข่าวพลเมืองให้แก่ผู้ที่สนใจ และขยายเครือข่ายนักข่าวพลเมืองในแบบที่ชุมชนต้องการได้ด้วยตนเอง

3. องค์ประกอบที่ 3 คือ สื่อ (medium) หรือ ช่องทางการสื่อสาร (channel of communication) สื่อพลเมืองควรเป็นสื่อที่นักข่าวพลเมืองในชุมชนมีความคุ้นเคย โดยสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงได้จริงเป็นเจ้าของได้และสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน ตลอดจนมีความเหมาะสมกับเป้าหมายในการสื่อสาร โดยอาจจะเป็นสื่อใหม่ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อชุมชนอย่างหอกระจายข่าว เสียงตามสาย หรือแม้แต่สื่อประเพณีอย่างผญาคำกลอน⁶ ในภาคอีสานก็เป็นไปได้ทั้งสิ้น

4. องค์ประกอบที่ 4 คือ การกำหนดเป้าหมายที่เด่นชัด (clear target) สิ่งที่จะทำให้งานข่าวพลเมืองมีความยั่งยืนคือเป้าหมายร่วมกันของชุมชน ซึ่งจะทำให้การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนมีทิศทางชัดเจน ทั้งยังทำให้งานข่าวพลเมืองสร้างเสริมให้ชุมชนเกิดความเปลี่ยนแปลง พัฒนา และเข้มแข็ง จากงานวิจัยนี้พบว่า ทั้งครูและชาวบ้านร่วมกันกำหนดเป้าหมายระยะยาวของวารสารศาสตร์พลเมืองในฐานะเครื่องมือที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีเป้าหมายระยะสั้นที่การก่อตั้งศูนย์สื่อชุมชนเพื่อทำหน้าที่อบรมนักข่าวพลเมือง ผลิตสื่อและรายงานข่าวสารที่เกิดขึ้นในชุมชนสู่ภายนอก ทั้งนี้ หลังจากศูนย์สื่อชุมชนดำเนินการผลิตสื่อพลเมืองไประยะเวลาหนึ่ง กระบวนการรายงานข่าวพลเมือง โดยเฉพาะการรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์/ปัญหาจะทำให้นักข่าวพลเมืองค้นพบความรู้ที่อยู่ภายในชุมชนของตน เพื่อมิให้ความรู้ดังกล่าวสูญหายไป สมาชิกชุมชนราชีไศลได้เสนอให้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และศูนย์ภูมิปัญญา

⁶ คำคม สุภาชิต ภาษาอีสาน ที่เป็นคำพูดคล้องจอง หรือคำที่พูดเป็นปริศนา เพื่อให้ได้นามาคิดวิเคราะห์ค้นหาคำตอบจากคำคมหรือสุภาชิตนี้

ท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่รวบรวมและจัดระบบความรู้ภายในชุมชน และให้บริการเสมือนเป็นห้องสมุดชุมชน ขณะเดียวกัน ศูนย์ดังกล่าวจะทำหน้าที่เชื่อมโยงกับชุมชนผ่านสมาชิกในชุมชน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ครูภูมิปัญญา” คือ เป็นผู้มีความรู้และความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาทิ การทำประมงน้ำจืด ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชในทามราชสีเสลด การทำเกลือ การทอและย้อมผ้า รวมถึงเรื่องราวการต่อสู้ของชาวราชสีเสลดกับภาครัฐ ฯลฯ และยังขยายไปสู่งานวิจัยที่บ้าน โดยเฉพาะงานวิจัยในหัวข้อการชลประทานชุมชนและการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งกำลังเป็นประเด็นปัญหาหลักของชุมชนราชสีเสลดในเวลานั้น

นอกจากนี้ ชาวบ้านยังเห็นว่าชาวพลเมืองไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะการรายงานปัญหาของชุมชน หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม แต่ยังรวมถึงการแก้ไขปัญหาความยากจน ปัญหาของครอบครัว ตลอดจนการแลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ ผลของการขยายขอบเขตของชาวพลเมืองทำให้มีผู้เสนอให้ก่อตั้ง “กองทุนสวัสดิการคนทาม” เพื่อช่วยเหลือและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน รวมถึงการรวมกลุ่มเพื่อให้บริการการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต เนื่องจากเห็นว่านักข่าวพลเมืองเยาวชนที่รายงานเรื่องราวภายในชุมชน จนมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนเป็นอย่างดีและสามารถรับหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์เยาวชน เช่นเดียวกับครูภูมิปัญญาในศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนักวิจัยชาวบ้าน ที่ไม่เพียงแต่มีฐานะเป็นแหล่งข่าว/นักข่าวพลเมือง ยังสามารถเป็นมัคคุเทศก์กิตติมศักดิ์ได้อีกด้วย

4. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดกระบวนการสร้างและพัฒนานักข่าวพลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. ผู้มีบทบาทต่อการขับเคลื่อนกระบวนการ/กิจกรรม มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้กำหนดทิศทางและเป้าหมายของกระบวนการอบรม เป็นผู้กำหนดเนื้อหาหรือหลักสูตรการอบรม ตลอดจนเป็นผู้ถ่ายทอดและส่งต่อความรู้ จึงควรเป็นผู้ที่มีความสนใจและเห็นความสำคัญของการใช้สื่อ มีจิตสำนึกสาธารณะตระหนักในประโยชน์ของส่วนรวมและชุมชน รวมถึงมี

พื้นฐานและทักษะการสื่อสาร มีประสบการณ์ในการผลิตสื่อชุมชน/สื่อพลเมือง/สื่อมวลชน และเห็นคุณค่าของการรายงานข่าวสารด้วยตนเอง จึงควรประกอบขึ้นจากบุคคลที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองความคิดและความสนใจในประเด็นที่หลากหลาย ทั้งกับกลุ่มคนภายในพื้นที่ ได้แก่ ผู้คนทั่วไปในชุมชน ผู้นำทางความคิด นักข่าวพลเมือง ประชาชน/ครูภูมิปัญญา ครู นักเรียน เยาวชน สื่อท้องถิ่น นักพัฒนาเอกชนในท้องถิ่น กลุ่มเครือข่ายอื่นๆ ที่ทำงานในพื้นที่องค์กรท้องถิ่น และกับกลุ่มคนภายนอกพื้นที่ ได้แก่ บุคคลในสถาบันการศึกษาท้องถิ่น องค์กรกระจายเสียง และแพรภาพสารสนเทศ และหน่วยงานภายนอกอื่นๆ

2. กระบวนการขับเคลื่อนงานนักข่าวพลเมืองเป็นวิธีการ/กิจกรรม/เนื้อหาหลักสูตรที่จะสร้างให้เกิด/ขยายจำนวนนักข่าวพลเมืองในชุมชน โดยกระบวนการในที่นี่จะดำเนินไปภายใต้ความสัมพันธ์อย่างมีส่วนร่วม มีความเชื่อมโยงและเป็นพลวัตที่ไม่หยุดนิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ ประสิทธิภาพของกระบวนการขับเคลื่อนงานนักข่าวพลเมืองขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

2.1) การทำความรู้จักและเข้าใจบริบทชุมชน
การศึกษาบริบทชุมชนช่วยให้ความรู้ที่เคยจำกัดอยู่เฉพาะในชุมชนได้รับการรายงานผ่านกระบวนการขับเคลื่อนนักข่าวพลเมือง และผู้จัดกระบวนการยังสามารถนำความรู้เกี่ยวกับชุมชนในมิติด้านต่างๆ มาเป็นโจทย์หรือเนื้อหาในการจัดกิจกรรม ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดความเข้าใจในมิติที่ลึกและกว้างขึ้น แต่ยังนำไปสู่การพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อคุณภาพของเนื้อหาข่าวพลเมือง เช่น กิจกรรมที่ชวนผู้เข้าอบรมร่วมกันคิดวิเคราะห์ประเด็นปัญหาของชุมชน ซึ่งทำให้เกิด “ความจริง” ในระดับที่ลึกและรอบด้านยิ่งขึ้น จนอาจนำไปสู่การแก้ไขปัญหา หรือสร้างประโยชน์แก่ชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยเสริมสร้างกระบวนการคิด และพัฒนามุมมองให้ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการ โดยในการศึกษาคั้งนี้ กลุ่มเยาวชนทำความรู้จักและเข้าใจบริบทชุมชนผ่านละครเร่ เกม และการลงพื้นที่สำรวจชุมชน ขณะที่ในกลุ่มผู้ใหญ่ใช้วิธีการวาดภาพจากความทรงจำ ประสบการณ์ และการเล่าเรื่องบริบทชุมชน

2.2) การทำความรู้จักและเข้าใจแนวคิด นักข่าวพลเมืองและบทบาทหน้าที่ของนักข่าวพลเมืองที่ พึงมีต่อชุมชน สังคมและประเทศ นอกจากจะช่วยให้ ผู้เข้าร่วมกระบวนการมองภาพนักข่าวพลเมือง และ บทบาทของนักข่าวพลเมืองได้ชัดเจนขึ้นแล้ว ความ เข้าใจเรื่องดังกล่าวยังเปรียบเสมือนภูมิคุ้มกันที่จะช่วย ให้ นักข่าวพลเมืองสามารถดำรงตนได้อย่างมีความ รับผิดชอบต่อสังคม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้เข้าอบรมจะ นิยามความหมายของนักข่าวพลเมืองแตกต่างกัน หากแต่สาระสำคัญมุ่งไปที่แนวความคิดเรื่องจิตสาธารณะ บทบาทหน้าที่ของนักข่าวพลเมือง และพลังของนักข่าว พลเมืองในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นและสร้าง ความเข้มแข็งแก่ชุมชน สำหรับกลุ่มเยาวชน ผู้วิจัยใช้ วิธีการสอดแทรกแนวคิดจิตสาธารณะและการมุ่ง ประโยชน์ของชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ขณะที่กลุ่มผู้ใหญ่ ใช้การกำหนดโจทย์เชื่อมโยงบทบาทนักข่าวพลเมืองกับ ชุมชน และการจัดวงสนทนากับผู้เข้าอบรมเพื่อ แลกเปลี่ยนมุมมองและวิถีดคิดเกี่ยวกับบทบาทของงาน นักข่าวพลเมือง

2.3) การสร้างความรู้ความตระหนักถึงประโยชน์ที่ จะได้รับจากงานนักข่าวพลเมืองทั้งต่อตนเองและชุมชน กระบวนการขับเคลื่อนงานนักข่าวพลเมืองที่ดีควรสะท้อน ให้เห็นความชัดเจนของประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นอย่างน้อย 2 ระดับ คือ ระดับที่ 1 “ประโยชน์สำหรับผู้ที่เป็นนักข่าว พลเมืองเอง” ที่ได้รับการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ความ เข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลชุมชน ความรู้เกี่ยวกับทักษะทาง การสื่อสาร เทคนิคและกระบวนการเกี่ยวกับการ สร้างสรรค์สื่อ ความเข้าใจต่อการทำงานเพื่อประโยชน์ สาธารณะ ประโยชน์ด้านทัศนคติในเชิงบวกต่อตนเอง และผู้อื่น การมองเห็นคุณค่าของตนเอง เกิดความ เชื่อมั่นและตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทของตนต่อ การพัฒนาชุมชน และระดับที่ 2 “ประโยชน์ในระดับ ชุมชน” ที่ผู้เข้าอบรมตระหนักได้ว่า งานนักข่าวพลเมือง นำไปสู่การเผยแพร่กระจายข้อมูลของชุมชน เป็น เครื่องมือช่วยวิเคราะห์ปัญหา สร้างการมีส่วนร่วมของ ชุมชน หาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็นประโยชน์และ นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน

การออกแบบวิธีการในกระบวนการนี้ ควร มุ่งให้ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้จากการปฏิบัติคือลงมือคิดและ

ทำด้วยตนเอง โดยเป็นการทำงานข่าวพลเมืองผ่านสื่อที่ เหมาะสมกับความถนัด ความสนใจ หรือนำไปใช้ได้จริง ในชุมชน

2.4) การเสริมทักษะการทำงานนักข่าว พลเมืองที่เหมาะสมกับกลุ่ม/ชุมชน เป็นการพัฒนา เครื่องมือ/เลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับกลุ่ม/ชุมชน โดยควรเสริมทักษะให้นักข่าวพลเมืองสามารถผลิตสื่อได้ หลากหลายช่องทางตามความถนัด ความสนใจ และ ศักยภาพในการเข้าถึงสื่อแต่ละชนิด ดังนั้น กระบวนการ นี้ต้องอาศัยข้อมูลในช่วงเตรียมการก่อนการจัดกิจกรรม กระบวนการนักข่าวพลเมือง เพื่อสำรวจความถนัด ความสนใจและศักยภาพของกลุ่มผู้เข้าอบรมและชุมชน ต่อช่องทางสื่อ เพื่อนำมาสู่การเลือกสื่อที่เหมาะสมและ ออกแบบวิธีการให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ตัวอย่างเช่น ใน การศึกษาครั้งนี้ กลุ่มเยาวชนได้เลือกผลิตสื่อหนังสือพิมพ์ กำแพง และวิทยุ เนื่องจากเป็นสื่อที่สามารถนำไปใช้ได้ จริงในชุมชน ขณะที่กลุ่มผู้ใหญ่เลือกผลิตสื่อโทรทัศน์ เนื่องจากความมีทักษะด้านการเล่าเรื่อง และมีความ พร้อมด้านอุปกรณ์ เช่น กล้องวิดีโอ คอมพิวเตอร์ที่ใช้ใน การตัดต่อ และการเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ต

2.5) การสรุปและประเมินผลกระบวนการ/ กิจกรรมงานนักข่าวพลเมือง เป็นการประเมินผลลัพธ์ที่ เกิดจากกระบวนการ หรือกิจกรรมอบรมนักข่าวพลเมือง โดยหลักใหญ่ประกอบด้วย การสรุปและประเมิน กระบวนการที่มีต่อบุคคล และชุมชน ผลลัพธ์ในเชิง ธุรกรรมและคุณค่าเชิงนามธรรมที่ได้รับ เพื่อสะท้อน ความคิด ความรู้สึก และป้อนคำถามกลับทบทวนต่อ บุคคลที่มีส่วนร่วมต่อกระบวนการ นอกจากนี้ ยังเป็น การประเมินผลผลิตการทำงานสื่อที่ได้หลังจากการทำ กิจกรรม โดยเป็นผลระยะสั้นที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วม กิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ ไม่เพียงแต่เฉพาะบุคคล เท่านั้น แต่ยังทำให้เห็นถึงกระบวนการทำงานกลุ่มที่จะ นำไปสู่การทำงานนักข่าวพลเมืองสืบเนื่องต่อไปได้ใน ชุมชน

2.6) การร่วมกันนำเสนอผลสืบเนื่องและ ความยั่งยืนของงานนักข่าวพลเมืองในชุมชน เป็น กระบวนการตั้งคำถามต่อบุคคลและกลุ่ม เพื่อมองภาพ ในอนาคตของการทำงานนักข่าวพลเมืองในชุมชน โดย เป็นผลสืบเนื่องและความยั่งยืนจากกระบวนการ/

กิจกรรมครั้งนี้ที่แตกต่างกันตามวุฒิภาวะและประสบการณ์ของกลุ่มอย่างชัดเจน เช่น กลุ่มเยาวชนจะมองผลสืบเนื่องและความยั่งยืนของการทำงานนักข่าวพลเมืองภายใต้ศักยภาพของตนเองเป็นหลักว่า จะสามารถนำทักษะ ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างไร แต่ยังไม่สามารถตัดสินใจหรือกล่าวถึงการทำงานในอนาคตที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากบทบาทของเยาวชนในชุมชนที่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนมากนัก ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มผู้ใหญ่ที่สามารถร่วมกันออกแบบและวางแผนการทำงานในอนาคตได้อย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการอบรมนักข่าวพลเมืองทั้งกับกลุ่มเยาวชนและกลุ่มผู้ใหญ่ ผู้เข้าอบรมได้แสดงให้เห็นศักยภาพที่หลากหลายของกลุ่ม และการทำงานร่วมกันที่สามารถออกแบบให้เกิดขึ้นได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานร่วมกันของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มผู้ใหญ่ และได้ร่วมกันออกแบบเพื่อสร้างกระบวนการขับเคลื่อนงานนักข่าวพลเมืองในชุมชน ตลอดจนออกแบบเพื่อหาแนวทางจัดการกับปัญหาอุปสรรคและต่อยอดไปสู่การทำงานเพื่อการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

3. ผู้เข้าร่วมกระบวนการขับเคลื่อน หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร หรือเครือข่ายที่เข้าร่วมกระบวนการเนื่องจากต้องการเป็นนักข่าวพลเมือง ทั้งนี้ การทำงานนักข่าวพลเมืองเป็นงานอาสาสมัคร หรือเรียกได้ว่าเป็น “สื่อสมัครใจ” การเข้าร่วมกระบวนการจึงต้องเกิดจากใจสมัครเช่นเดียวกัน และเนื่องด้วยนักข่าวพลเมืองเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของสิทธิการสื่อสาร ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนในสังคมประชาธิปไตย ดังนั้น จึงไม่มีขอบเขตหรือเงื่อนไขใดมา กำหนดว่าผู้ใดจะมีสิทธิหรือไม่มีสิทธิเป็นนักข่าวพลเมืองอย่างไรก็ตาม จากการทดลองจัดกระบวนการพบว่า เจตคติ มุมมองและความเชื่อมั่นที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการขับเคลื่อนมีต่อบทบาทนักข่าวพลเมือง มีความสำคัญเหนือทักษะความสามารถในการผลิตสื่อ เนื่องจากเป็นปัจจัยหลักที่กระตุ้น/เสริมให้นักข่าวพลเมืองสนใจการเป็นนักข่าวพลเมือง และจูงใจให้เกิดการพัฒนาศักยภาพ การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของตนเอง ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของงานวิจัย

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า ภูมิหลังและบริบทชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนงานนักข่าวพลเมืองในแต่ละพื้นที่ ในกรณีชุมชนราชสีไศล ชาวบ้านมีประสบการณ์ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมาก่อน เพื่อสื่อสารปัญหาของตน กระทั่งปัญหาเหล่านั้นได้รับการนำเสนอจากสื่อมวลชนจนกลายเป็นวาระสาธารณะ แต่ต่อมาชาวบ้านพบว่ามีการจำกัดในการสื่อสาร จึงเกิดความพยายามที่จะเรียนรู้เรื่องการสื่อสารที่สื่อกระแสหลัก สื่อท้องถิ่น สื่อชุมชน (ผา กองธรรม, สัมภาษณ์, วันที่ 28 พฤศจิกายน 2554) นอกจากนี้ ภาพในแง่ลบของชาวบ้านที่ถูกสร้างขึ้นโดยสื่อมวลชน ยังสร้างความอึดอัดใจแก่ชาวบ้านมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ประกอบกับการที่ชาวบ้านถูกใส่ความจากหน่วยงานภาครัฐว่าเป็นผู้ทุจริตค่าชดเชย จึงเป็นแรงจูงใจสำคัญทำให้ชาวบ้านต้องการทำข่าวของตนเองเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง (วารุณี ณ นคร, 2554) สิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้ชาวบ้านราชสีไศลเห็นคุณค่าและความสำคัญของวารสารศาสตร์พลเมือง นอกจากนี้ ยังมีการอธิบายรูปธรรมของความเป็นนักข่าวพลเมืองผ่านการทำงานของนักข่าวพลเมืองในพื้นที่ในชื่อ “กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน” ก่อนที่งานวิจัยจะเริ่มต้น จึงกล่าวได้ว่ากระบวนการขับเคลื่อนงานนักข่าวพลเมืองในพื้นที่ราชสีไศลเกิดขึ้นโดยมีฐานรองรับจากประสบการณ์เดิมของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อนักข่าวพลเมือง

ในส่วนการศึกษากลไกการขับเคลื่อนนักข่าวพลเมืองราชสีไศล พบว่ามีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ 1. กลุ่มบุคคลที่มีบทบาท หรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาและผลิตงานข่าวพลเมือง 2. การจัดการกระบวนการ การสร้างและพัฒนา นักข่าวพลเมือง การจัดการการผลิตสื่ออย่างมีประสิทธิภาพ การแสวงหาและขยายเครือข่ายความร่วมมือ รวมถึงการจัดการองค์ความรู้ 3. การเลือกสื่อพลเมืองที่เหมาะสม และ 4. การกำหนดเป้าหมายที่เด่นชัดของการพัฒนาวารสารศาสตร์พลเมือง จากการประชุมร่วมกับนักวิจัยร่วมและตัวแทนชาวบ้านเพื่อกำหนดผลลัพธ์ที่ชุมชนราชสีไศลต้องการจากการขับเคลื่อนให้เกิดนักข่าวพลเมือง พบว่า ชาวราชสีไศลได้มีมุมมองว่าวารสารศาสตร์พลเมือง คือ การรายงานข่าว

เพื่อให้สังคมภายนอกทราบและเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนเท่านั้น หากให้คุณค่าวารสารศาสตร์พลเมืองในฐานะเครื่องมือการสื่อสารที่นำไปสู่การสร้างและสั่งสมความรู้ตามแบบฉบับของชุมชน ซึ่งก็คือการที่ชุมชนสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนด้วยมุมมอง วิถีคิด และความรู้ของสมาชิกในชุมชนเอง ดังนั้น งานข่าวพลเมืองจึงมีได้ดำรงอยู่อย่างโดดเด่นหรือตัดขาดจากชุมชนเหมือนข่าวในสื่อกระแสหลักที่ว่าข่าวพลเมืองมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและทำหน้าที่ยึดโยงเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ในชุมชน รวมถึงสมาชิกในชุมชน ผ่านบทบาทหน้าที่และการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารในระดับต่างๆ อาทิ นักข่าวพลเมือง มัคคุเทศก์เยาวชน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น นักวิจัยชาวบ้าน แหล่งข่าวในชุมชน เป็นต้น ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้เกิดจากกระบวนการทัศน์แบบองค์รวมของชาวบ้านราชสีไศลที่มีต่อวารสารศาสตร์พลเมืองในฐานะจุดเริ่มต้นของการสั่งสมข้อมูลข่าวสารในชุมชน ก่อนขยายไปยังการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สังคมวัฒนธรรม และยังแสดงถึงการใช้นวัตกรรมวารสารศาสตร์พลเมืองเพื่อพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ดังนั้น มุมมองของชาวชุมชนราชสีไศลต่อวารสารศาสตร์พลเมืองจึงก้าวไปไกลกว่าการเป็นผู้ส่งสารหรือการรายงานข่าวที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนด้วยตนเอง

ในมุมมองนี้ แนวคิดวารสารศาสตร์พลเมืองจึงมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดสื่อชุมชน (community media) ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยแนวคิดสื่อชุมชนเน้นว่าชุมชนต้องเป็นเจ้าของสามารถเข้าถึง มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารทุกระดับ และมีการจัดการด้วยตนเอง ขณะวารสารศาสตร์พลเมืองมีหัวใจสำคัญที่การมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของภาคพลเมือง แต่ความแตกต่างที่สำคัญ คือ สื่อที่นักข่าวพลเมืองใช้เป็นช่องทางการสื่อสาร ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะสื่อที่ชุมชนเป็นเจ้าของ หากนักข่าวพลเมืองมีแนวโน้มจะใช้พื้นที่การสื่อสารทุกประเภทที่สามารถเข้าถึงได้ โดยเฉพาะพื้นที่ในสื่อมวลชนกระแสหลักเพื่อให้สาธารณชนทราบเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน และเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนตลอดจน

ภาคพลเมือง (Ullah, 2009) ดังนั้น นักข่าวพลเมืองส่วนใหญ่จึงนิยมใช้สื่อใหม่ สื่อกระแสหลัก รวมถึงทำงานร่วมกับนักข่าวอาชีพในบางครั้ง และขณะเดียวกันสื่อพลเมืองก็มีฐานะเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารให้สื่อกระแสหลัก โดยเฉพาะในกรณีที่การทำงานของสื่อกระแสหลักถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขทางพื้นที่ งบประมาณ และเวลา (Miladi, 2012)

ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกระบวนการเสริมสร้างวารสารศาสตร์พลเมือง ผู้วิจัยพบว่า ความสำเร็จของกระบวนการขึ้นอยู่กับความเข้าใจและมุมมองที่มีต่อวารสารศาสตร์พลเมืองของผู้จัดกระบวนการและการกำหนดและออกแบบกิจกรรมในกระบวนการที่ควรครอบคลุมทั้งแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมืองและการผลิตสื่อ สอดคล้องกับ CGNet Swara ที่เป็นสื่อวารสารศาสตร์พลเมืองในประเทศอินเดียที่ก่อตั้งโดยอดีตนักข่าวบีบีซี (BBC) ซึ่งมีการจัดกระบวนการอบรมให้นักศึกษา นักเคลื่อนไหวทางสังคม และชาวบ้านที่สนใจเป็นนักข่าวพลเมือง โดยสอนเรื่องแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมืองและการใช้เทคโนโลยีเพื่อผลิตสื่อพลเมืองในรูปแบบเว็บไซต์ การฝากและฟังข้อความผ่านระบบแอฟพลิเคชั่นที่ติดตั้งบนโทรศัพท์เคลื่อนที่ เพื่อให้ชาวเมืองที่ยากจนและไม่รู้หนังสือสามารถรายงานและรับฟังข่าวสารที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา (Mudliar, Donner & Thies, 2012) นอกจากนี้ ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อความสำเร็จของกระบวนการเสริมสร้างวารสารศาสตร์ คือ ระดับความตระหนักในความสำคัญและพลังของวารสารศาสตร์พลเมืองของผู้เข้าร่วมกระบวนการ

ผลการศึกษาทั้งหมดนี้นำไปสู่ข้อเสนอของคณะวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนวารสารศาสตร์พลเมืองแก่หน่วยงานหรือผู้ที่สนใจ ดังนี้

- 1) ใช้กระบวนการสนับสนุนให้นักข่าวพลเมืองในพื้นที่ทำงานได้ต่อเนื่อง โดยนักข่าวพลเมือง/คนในชุมชนควรช่วยเสริมและพัฒนาทักษะการทำงานข่าวพลเมืองแก่สมาชิกอื่น เช่น แนะนำประเด็น แบ่งปันอุปกรณ์ผลิตสื่อ และการพูดคุยเพื่อขยายเครือข่ายการทำงานไปยังบุคคลอื่นๆ ในชุมชน รวมถึงกลุ่มคนภายนอกชุมชน โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาและสื่อท้องถิ่นที่สามารถนำผลงานข่าวพลเมืองไปเผยแพร่

2) ขยายเครือข่าย “ความเป็นพลเมือง” เพื่อนำไปสู่กระบวนการขับเคลื่อนงานนักข่าวพลเมือง โดยเน้นองค์ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญ บทบาทหน้าที่ และพลังของงานข่าวพลเมือง ตลอดจนสิทธิการสื่อสาร ซึ่งจะทำให้เกิดการออกแบบและวางแผนการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนตนเอง และเข้าใจถึงวิถีความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อม บริบทชุมชนและสังคมโดยรอบ

3) ถ่ายทอดให้เกิดชุดความรู้เรื่อง “ความเป็นนักข่าวพลเมือง” ในรูปแบบคู่มือนักข่าวพลเมือง เพื่อนำนักข่าวพลเมืองนำไปทบทวนทักษะการทำงาน หรือสร้างกระบวนการ/กิจกรรมในพื้นที่ต่อไป ทั้งยังช่วยเสริมกระบวนการเรียนรู้ ต่อยอดขยายผลการทำงาน และกระบวนการนักข่าวพลเมืองในพื้นที่

4) ร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเพื่อทำให้เกิดการส่งต่อและพัฒนาแนวคิดและชุดความรู้เกี่ยวกับนักข่าวพลเมืองอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรการอบรม การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา ที่เอื้อต่อการเข้าถึงได้ของสมาชิกทุกคนในสังคม

ทั้งนี้ หลังจากการทำวิจัยสิ้นสุดลง นักวิจัยและผู้เข้าอบรมได้ร่วมกันผลิตข่าวพลเมืองเพื่อออกอากาศในรายการนักข่าวพลเมือง Thai PBS และทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ ในจังหวัดศรีสะเกษ ทั้งยังสนับสนุนให้เยาวชนจากโรงเรียนในพื้นที่ผลิตสื่อพลเมืองอย่างต่อเนื่อง ในรูปสิ่งพิมพ์ชุมชน ผลผลิตเหล่านี้จึงเป็นประจักษ์พยานถึงความเป็นไปได้และผลสำเร็จของการจัดกลไกการสนับสนุนวารสารศาสตร์พลเมือง

บรรณานุกรม

กรมการปกครอง. (2554). สถิติจำนวนประชากรและบ้าน
ประจำปี พ.ศ. 2553. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม
2554, จาก <http://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statTDD/views/showDistrictData.php?rcode=33&statType=1&year=53>
จุมพล รอดคำดี. (2532). *สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประภาส ปันตบแต่ง. (2553). *การศึกษา การประเมิน
ติดตาม และเสริมศักยภาพนักข่าวพลเมืองบ้าน
คลองโยง อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม*. กรุงเทพฯ:
องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะ
แห่งประเทศไทย.

วัชรินทร์ ชาญศิลป์. (2552). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
ของไทย: มุมมองทางนิติศาสตร์ สังคมวิทยา
และรัฐศาสตร์. *วารสารสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์*, 35(2), 15-25.

วารุณี ณ นคร. (2554). ยุทธศาสตร์การสร้างพลังผ่าน
การใช้พื้นที่สื่อของขบวนการทางสังคมในประเทศไทย. *วารสารสังคมกลุ่มน้ำโขง*, 7(3), 77-99.

สุนีย์ หนูสง. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของ
ประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชนสถานีวิทยุ
ชุมชน อำเภोजอมบิง จ.ราชบุรี* (รายงานการวิจัย).
ราชบุรี: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย
ราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2550).
หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม. สืบค้นเมื่อ
25 กันยายน 2554, จาก http://www.opdc.go.th/content.php?menu_id=5&content_id=708

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (บรรณาธิการ). (2550).
*สื่อมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรมและ
สังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

Allan, S. (2009). Histories of citizen journalism.
In S, Allan. & E, Thorsen. (Eds.), *Citizen
journalism global perspectives* (pp. 17-32).
New York: Peter Lang.

Dugmore, H. (2009). Looking back at a year of
training citizen journalists in South Africa.
Retrieved August 10, 2015, from
<http://mediashift.org/2009/12/looking-back-at-a-year-of-training-citizen-journalists-in-south-africa351/>

- Hart, W. (2014). Global voices. In K, Harvey. (Ed.), *Encyclopedia of social media and politics*. (Vol.7, pp. 586-587). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Joyce, M. (2007). *The citizen journalism web site "OhmyNews" and the 2002 South Korean presidential election*. South Korean: Berkman Center Research Publication.
- Miladi, N. (2012). New media and the Arab revolution: Citizen reporters and social activism. *Journal of Arab & Muslim Media Research*, 4(2-3), 113-119.
- Mudliar, P., Donner, J., & Thies, W. (2012). Emergent practices around CGNet Swara: A voice forum for citizen journalism in rural India. *Information Technologies & International Development Journal*, 9(2), 65-79.
- OhmyNews citizen journalism school opens: A rural elementary school gets a \$400,000 upgrade. (2007). Retrieved July 10, 2015 from http://english.ohmynews.com/articleview/article_view.asp?at_code=432682,
- Riaz, S., & Pasha, S. A. (2011). Roles of citizen journalism in strengthening societies. *FWU Journal of Social Sciences*, 5(1), 88-103.
- S Koreans "Trust Internet News". (2006, 3 May). *BBC News*. Retrieved April 10, 2011 from <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4967578.stm>
- Sonwalkar, P. (2009). Citizen journalism in India: The politics of recognition. In S, Allan. & E, Thorsen. (Eds.), *Citizen journalism global perspectives* (pp. 75-84). New York: Peter Lang.
- Ullah, M. S. (2009). Community radio movement in Bangladesh: Will they work as citizen's media?. *Communica*, 1(2), 1-11.
- Willis, C., & Bowman, S. (2003). We media: How audiences are shaping the future of news and information. Retrieved September 3, 2003, from http://www.hypergene.net/we-media/download/we_media.pdf
- Yu, Y. J. (2003). OhmyNews makes every citizen a reporter. *Japan Media Review*, 17, 1-15.
- Zuckerman, E. (2010). Lindaba Ziyafika: The news is coming on a cell phone. Retrieved August 10, 2015 from <http://www.worldchanging.com/archives/011109.html>

Translated Thai References

- Chansilp, V. (2009). Thai participatory democracy: Legislative sociological and political perspective. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 35(2), 15-25. (in Thai)
- Department of Provincial Administration. (2011). Annual report of official statistics of registration systems 2010. Retrieved July 20, 2011, from <http://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statTDD/views/showDistrictData.php?rcode=33&statType=1&year=53> (in Thai)
- Nanakorn, W. (2011). Empowerment strategies of social movement through the mediascape in Thailand. *Journal of Mekong Societies*, 7(3), 77-99. (in Thai)
- Nusong, S. (2006). *Participatory communication via community radio program of radio station at Chombueng district, Ratchaburi province* (Research). Ratchaburi: Research and Development Institute Muban Chombueng Rajabhat University. (in Thai)
- Office of the Public Sector Development Commission. (2007). Participatory governance. Retrieved September 25, 2011, from http://www.opdc.go.th/content.php?menu_id=5&content_id=708 (in Thai)

Pintobtang, P. (2010). *A study of evaluation, monitoring, and empowerment of citizen journalists, Ban Khlong Yong, Phutthamonthon district, Nakhon Pathom province*. Bangkok: Thai Public Broadcasting Service. (in Thai)

Rodkamdee, C. (1989). *Mass media for development*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)

Siriyuwasak, U. (Ed.). (2007). *Principle of mass communication: mass media, culture, and society*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)